

Jačanje sistema socijalne zaštite i inkluzije djece u BiH
Јачање система социјалне заштите и инклузије дјеце у БиХ

Акциони план социјалног укључивања у систем дјечије заштите за 2010-2011. год. у општини Билећа

Општина Билећа, децембар 2009. године

MINISTARSTVO CIVILNIH POSLOVA BOSNE I HERCEGOVINE • MINISTARSTVO ZA LJUDSKA PRAVA I IZBJEGLICE BOSNE I HERCEGOVINE
DIREKCIJA ZA EKONOMSKI PLANIRANJE BOSNE I HERCEGOVINE • MINISTARSTVO RADA I SOCIJALNE POLITIKE FEDERACIJE BOSNE I HERCEGOVINE
MINISTARSTVO ZDRAVLJA I SOCIJALNE ZAŠTITE REPUBLIKE SRPSKE • VLADA BRČKO DISTRIKTA

У оквиру имплементације пројекта "Јачање система социјалне заштите и инклузије (SPIS) у БиХ: Увођење рефералног модела социјалне заштите и инклузије на опћинском/општинском нивоу", који имплементира Иницијатива за бољу и хуманију инклузију (IBHI), а финансијски подржава UNICEF, креиран је документ "Акциони план социјалног укључивања у систем дјечије заштите у општини Билећа за 2010-2011. годину".

Овај акциони план је припремљен од стране чланова/ица Општинског управног одбора општине Билећа уз стручну помоћ и асистенцију IBHI особља.

Чланови/ице Општинског управног одбора пројекта "Јачање система социјалне заштите и инклузије (SPIS) у БиХ: Увођење рефералног модела социјалне заштите и инклузије на опћинском/општинском нивоу" општине Билећа који су учествовали у процесу израде "Акционог плана социјалног укључивања у систем дјечије заштите у општини Билећа за 2010-2011. годину“:

1. **Гђа Наташа Митрић**, самостална стручна сарадница за привреду, статистику и туризам, Општина Билећа;
2. **Гђа Бранка Радмиловић**, референтка за дјечију заштиту, ЈУ ЦСР, Билећа;
3. **Гђа Рада Шекарић**, педагогика, ОШ "Петар Петровић Његош", Билећа;
4. **Гдин Младен Поповић**, лекар педијатар, Дом здравља "Св. Лука", Билећа;
5. **Гдин Душан Бабић**, предсједник, Удружење "Цивилне жртве рата Источне Херцеговине";
6. **Гђа Снежана Радмиловић**, секретарица ОО Црвени крст, Билећа;
7. **Гдин Стојан Бјелица**, крим. инспектор, Полицијска станица, Билећа.

Списак скраћеница

БиХ	Босна и Херцеговина
РС	Република Српска
ФБиХ	Федерација Босне и Херцеговине
ЈФДЗ РС	Јавни фонд за дјечију заштиту Републике Српске
ЈУ ЦСР	Јавна установа Центар за социјални рад
МУП РС	Министарство унутрашњих послова Републике Српске
РПЗ РС	Републички педагошки завод Републике Српске
УН	Уједињене нације
UNICEF	(United Nation Children's Fund) Међународни фонд Уједињених нација за дјецу
ИБНИ/ ИБХИ	(Initiative for Better and Humane Inclusion) Иницијатива за бољу и хуманију инклузију
НВО	Невладина организација
SPIS	(Social Protection and Inclusion System) Систем социјалне заштите и инклузије
ОУО	Општински управни одбор
ПУП	Посебно усмјерени пројекат
HRBAP	(Human Right Based Approach Programming) Приступ планирању на бази људских/ дјечијих права
EMIS	(Education Managment Information System) Информациони систем управљања у образовању – база података
SOTAC	(Social Sector Adjustment Technical Assistance Credit, Кредит за стручну помоћ социјалном сектору) База података о корисницима социјалне заштите при ЦСР БиХ
CPPAG	(Child protection policy advisory group) Савјетодавна група за развој политика дјечије заштите

CIVITAS	(The Institute for the Study of Civil Society) Институт за проучавање цивилног друштва
ОШ	Основна школа
ГПРШ	Годишњи програм рада школе
PAR	(Participatory Active Research) Партиципативно акционо истраживање
СКУД	Српско културно умјетничко друштво
СПКД	Српско просвјетно и културно друштво
SCH	Шизофренија (Поремећај личности)
МЗ	Мјесна заједница
КМ	Конвертибилна марка

САДРЖАЈ

1. УВОД	06
1.1 Циљеви и садржај "Акционог плана социјалног укључивања у систем дјечије заштите у општини Билећа за 2010-2011. годину"	06
1.2 Процес и методологије	08
2. АНАЛИЗА СИТУАЦИЈЕ	09
2.1 Општа ситуација у општини Билећа	09
2.2 Идентификација проблема/ појава у оквиру дјечије заштите и социјално искључених група дјеце	31
2.3 Анализа основних узрока проблема	38
3. ПРЕГЛЕД ДОСАДАШЊИХ UNICEF/ IBNI ПРОЈЕКТА са освртом на акционе планове развоје дјечије заштите у 14 општина/опћина	39
3.1 Резултати и научене лекције	39
4. СИСТЕМ ДЈЕЧИЈЕ ЗАШТИТЕ У ОПШТИНИ БИЛЕЋА	41
4.1 Мапирање система дјечије заштите	41
4.2 Идентификација слабости/ недостатака система дјечије заштите	46
5. "АКЦИОНИ ПЛАН СОЦИЈАЛНОГ УКЉУЧИВАЊА У СИСТЕМ ДЈЕЧИЈЕ ЗАШТИТЕ У ОПШТИНА БИЛЕЋА ЗА 2010-2011. ГОДИНУ"	48
5.1 Приоритети за акцију	48
5.2 Оквир "Акционог плана социјалног укључивања у систем дјечије заштите у општини Билећа за 2010-2011. годину"	51
5.3 Извори финансирања дјечије заштите у општини Билећа	56
6. Анекси "Акционог плана социјалног укључивања у систем дјечије заштите у општини Билећа за 2010-2011. годину"	57

1. УВОД

Пројекат "Јачање система социјалне заштите и инклузије (SPIS) у БиХ: Увођење рефералног модела социјалне заштите и инклузије на општинском/ општинском нивоу" реализује се у циљу да доносиоци одлука и даваоци услуга буду у бољој могућности да планирају, управљају и координирају циљане службе социјалне заштите намијењене искљученој и рањивој дјечи и њиховим породицама. Пројекат се проводи у десет (10) циљаних општина/опћина у БиХ: Билећа, Котор Варош, Лакташи, Нови Град, Вишеград, Ливно, Нови Град Сарајево, Нови Травник, Сански Мост и Столац а имплементира га IBHI уз подршку UNICEF-а.

Документ "Акциони план социјалног укључивања у систем дјечије заштите у општини Билећа за 2010-2011. годину" настао је као резултат рада чланова/ица Општинског управног одбора општине Билећа. ОУО је координирајуће, мултидисциплинарно и мултисекотрално тијело Пројекта, успостављено именовањем од стране начелника Општине Билећа (Рјешење од 18.05.2009. године, бр.11.02/012-449/09), и чине га представници/е слједећих институција/организација: Општина Билећа, ЈУ ЦСР, ОШ "Петар II Петровић Његош", Дом здравља "Св. Лука", Удружење "Цивилне жртве рата Источне Херцеговине", ОО Црвени крст и Полицијска станица Билећа.

1.1 Циљеви и садржај "Акционог плана социјалног укључивања у систем дјечије заштите у општини Билећа за 2010-2011. годину"

Општински двогодишњи "Акциони план социјалног укључивања у систем дјечије заштите у општини Билећа за 2010-2011. годину" резултат је рада Општинског управног одбора Пројекта "Јачање система социјалне заштите и инклузије (SPIS) у БиХ: Увођење рефералног модела социјалне заштите и инклузије на општинском/ општинском нивоу". Овај акциони план представља репликацију успјешних резултата IBHI/UNICEF пројектних активности које су имплементирани у претходних четрнаест (14) опћина/општина у БиХ, а усмјерене су на успостављање и унапређење системског приступа у планирању дјечије заштите у односу на контекст сваке појединачне локалне заједнице.

У току израде ових акционих планова, усмјерених на развој система дјечије заштите на локалном нивоу, вршена је процјена и анализа ситуације у сфери дјечије заштите, те су заступљени слједећи приступи: мјешовити приступ у пружању услуга и планирању социјалне заштите, приступ окренут клијенту и „gender“ приступ. Такођер су примјењени инструменти HRBAP¹ и PAR² методологије у сврху изградње партиципативног рефералног система. Успоставом овог Акционог плана обезбијеђен је инструмент за системску идентификацију

¹ HRBAP – Human Rights Based Approach on Programming/Планирање засновано на поштовању људских права

² PAR – Participatory Active Research/Партиципативно акционо истраживање

корисничких група, као и локално планирање квалитетних интервенција и смањење социјалне искључености дјеце у локалној заједници.

Приликом израде "Акционог плана социјалног укључивања у систем дјечије заштите у општини Билећа за 2010-2011. годину" кориштене су релевантне анализе, оквирне стратегије, акциони планови и други материјали који се баве проблематиком везаном за дјечију заштиту и имају за циљ да унаприједи одређене сегменте дјечије заштите у БиХ³. Посебно усмјерење у раду је била процјена и анализа остваривања права дјетета у складу са УН Конвенцијом о правима дјетета.

Гледајући с аспекта заштите дјечијих права, званична потреба за обезбјеђивањем посебне бриге о дјечи је добила своју шансу за остваривањем успоставом Конвенције о правима дјетета⁴, у којој се, између осталог, наводи да "дијете, због своје физичке и духовне незрелости, треба посебну заштиту и бригу, укључујући одговарајућу законску заштиту прије, као и после рођења".⁵ Конвенција је успостављена на различитим законским системима и културним традицијама, те представља универзалан сет договорених стандарда и обавеза, тј. људских права.

Основни принципи Конвенције о правима дјетета су:

- Недискриминација (Члан 2.);
- Најбољи интереси дјетета (Члан 3.);
- Право на живот, преживљавање и развој (Члан 6.);
- Поштовање ставова дјетета (Члан 12.).

Ратификацијом УН Конвенције о правима дјетета, Држава Босна и Херцеговина и сви њени органи су преузели обавезу поштовања и провођења свих права дефинисаних овим међународним документом. Конвенција, поред државних органа, предвиђа и одговорност свих појединаца који су задужени да воде бригу о дјечи.

Према "Акционом плану за дјецу БиХ 2002-2010", кључна претпоставка за јачање положаја дјеце у БиХ је укључивање свих снага у друштву у остваривању осмишљеног дјеловања како би се побољшали животни услови у интересу развоја дјеце. Поменуто укључује све расположиве ресурсе владиног и невладиног сектора, породице и појединца. Реализацији ове претпоставке доприносе заступљени приступи у изради локалног Акционог плана социјалног укључивања у систем дјечије заштите.

Приликом процјене/анализе ситуације у сфери дјечије заштите и планирања будућих активности "Акционог плана социјалног укључивања у систем дјечије заштите у општини Билећа за 2010-2011. годину", чланови/ице ОУО-а Билећа су

³ Слиједи преглед неких од докумената: "Извјештај о хуманом развоју за 2007.; Социјална укљученост у БиХ", UNDP/IBHI, "Акциони план за дјецу у БиХ 2002-2010", Вијеће за дјецу БиХ; "Државна стратегија за борбу против насиља над дјецом 2007-2010"; Министарство за људска права и избјеглице БиХ и др.

⁴ Конвенција о правима дјетета је усвојена од Генералне скупштине Уједињених нација, 20.11.1989. године.

⁵ Декларација о правима дјетета прихваћена од Генералне скупштине Уједињених нација, 20.11.1959. године.

посебну пажњу обратили на усклађивање активности са општинским плановима развоја у сегменту унапређење статуса дјетета у локалној заједници.

"Акциони план социјалног укључивања у систем дјечије заштите у општини Билећа за 2010-2011. годину" обухватио је активности чија ће реализација утицати на квалитетније провођење општинских аката као што је **"Стратегија развоја општине Билећа (2008-2013)"**. Исто тако, допринијеће квалитетнијој примјени и остваривању људских права и слобода која су загарантована међународним актима, Уставом и законом, без дискриминације по било ком основу, а све у складу са Статутом Општине Билећа.⁶

"Акциони план социјалног укључивања у систем дјечије заштите у општини Билећа за 2010-2011. годину" има за циљ да:

- развије локалне механизме дјечије заштите;
- обезбиједи унапређење система дјечије заштите на локалном нивоу;
- обезбиједи финансирање унапређења систем дјечије заштите на локалном нивоу;
- омогући социјално укључивање угрожених група дјеце и младих;
- обезбиједи информисање локалне заједнице и промовисање активности на успостави социјалне инклузије.

1.2 Процес и методологије

"Акциони план социјалног укључивања у систем дјечије заштите у општини Билећа за 2010-2011. годину" израђен је у складу са HRBAP методологијом (приступ планирању на бази људских/дјечијих права), стављајући на приоритетно мјесто реализацију дјечијих права у складу са Конвенцијом о правима дјетета.

Методологија развијена у оквиру пројекта користи приступ планирању базиран на људским правима (HRBAP - Human Rights Based Approach to Programming) са посебним фокусом на принципе недискриминације и учешћа. Овакав приступ планирању користи смјернице, као и принципе људских права, за потребе изградње капацитета и њихове реализације. Кључни аспект приступу развоја који се темељи на људским правима јесте одговорност. Са стајалишта људских права, појединци или групе су носиоци права док су институције и власти и др., као носиоци дужности, одговорни за реализацију тих права, а самим тим и у обавези да успоставе мјере поштовања и заштите ових права.

У сврху повећања степена знања локалних актера дјечије заштите о значају HRBAP методологије, у Бањој Луци је 24-26.06.2009. године одржана едукација о примјени ове методологије планирања дјечије заштите засноване на концепту поштовања људских права (HRBAP), друштвене инклузије, промоције различитости и дјечијих права. Иста едукација одржана и у Сарајеву, 17-19.06.2009. године за представнике општина ФБиХ. Одржани семинари обухватили су

⁶ Стратегија развоја општине Билећа (2008-2013)

чланове/ице ОУО-а пројекта и друге актере дјечије заштите из свих десет (10) циљаних општина/опћина пројекта: Билећа, Котор Варош, Лакташи, Нови Град, Вишеград, Нови Град Сарајево, Нови Травник, Сански Мост, Ливно и Столац.

У току израде "Акционог плана социјалног укључивања у систем дјечије заштите у општини Билећа за 2010-2011. годину" проведене су методе истраживања и интервјуа, те кориштени релевантни документи и законске регулативе, информације са web portala и одржани састанци са професионалцима из институција/организација из сфере дјечије заштите. Као основа за креирање горе наведеног акционог плана, поред инструмената HRBAP методологије и претходно наведених докумената, кориштен је и документ "Процјена система дјечије заштите у општини Билећа" урађен од стране од стране ОУО-а уз подршку свих субјеката у општини Билећа, који је усвојен на 2. сједници ОУО-а Пројекта у јулу 2009. године.

У оквиру Пројекта "Јачање система социјалне заштите и инклузије (SPIS) у БиХ: Увођење рефералног модела социјалне заштите и инклузије на опћинском/општинском нивоу", покренута је активност дизајнирања међусекторалног рефералног механизма за социјалну заштиту и инклузију на нивоу заједнице, кроз коју се примјењује и PAR методологија. PAR је методологија истраживања која је усмјерена на позитивну социјалну промјену унутар локалне заједнице у којој се проводи, посебно када је у питању пружање могућности дјечи и младима за активно учествовање у процесима одлучивања у породици, школи и локалној заједници.

Анализа релевантних докумената (законске регулативе, стратегије, акциони планови, извјештаји ...), као и кориштење доступних информација са интернет портала, такође представљају посебно значајан сегмент у припреми овог документа (види Анекс 1.1 и Анекс 1.2).

2. АНАЛИЗА СИТУАЦИЈЕ

2.1 Општа ситуација у општини Билећа

Билећа је општина у југоисточном дијелу Босне и Херцеговине, који административно припада Републици Српској. Простире се на територији од 63 232 ха. и има око 14 500 становника. Смјештена је на магистралном путу према мору (57 км од Дубровника и 70 км од Херцег Новог). Први помен Билеће као насељеног мјеста налази се у документима Дубровачког архива из 1286. године, када се помиње под називом „Bilechia“.

У општини Билећа постоји 61 насељено мјесто: Баљци, Бијела Рудина, Бијељани, Билећа, Боденик, Богдашићи, Брестике, Чепелица, Делеуша, Дивин, Длакоше, Дола, Доња Мека Груда, Доњи Давидовићи, Ћече, Фатница, Голобрђе, Горња Мека Груда, Горњи Давидовићи, Граница, Хоћићи, Качањ, Калац, Корита, Кривача, Крстаче, Кукричје, Кути, Лађевићи, Милавићи, Мириловићи, Мируше, Мрежица, Нарат, Његановићи, Обло Брдо, Орах, Ораховице, Пађени, Паник, Плана, Подгорје, Подосоје, Прераца, Пријевор, Присоје, Риоца, Селишта, Симијова, Скроботно,

Шобадине, Тодорићи, Торич, Трновица, Влахиња, Врањска, Врбица, Засада, Заушје, Звјерина и Жудојевићи.

Општина Билећа има **10 мјесних заједница**: Билећа, Подосоје, Дивин, Крстаче, Мека Груда, Плана, Врањска, Баљци, Фатница и МЗ Мириловићи. Од поменутих 10 мјесних заједница у 5 МЗ постоје канцеларије матичног уреда.

По посљедњем службеном попису становништва из 1991. године, у општини Билећи живјело је 13 284 становника, распоређених у 61 насеље. Национални састав је изгледао како слиједи: Срби 10 628 (80%); Бошњаци 1 947 (14, 65%); Хрвати 39 (0, 29%), Југославени 222 (1, 29%) и остали у које се подразумевају неопредијењени 448 (3, 39%). Послије потписивања Дејтонског споразума, општина Билећа, у цјелини, ушла је у састав Републике Српске.

Од укупног броја становника (цца 14 500), 2 472 особе су малолетна лица, а од тога 1 942 дјеце је од 0 до 15 година (од 0 до 6 година је 630 дјеце), а од 15 до 18 година 530 младих.

Данас у Билећи живи око 300 грађана који припадају мањинским групама (Црногорци и Горанци). Исти су у потпуности укључени у рад локалне заједнице. Нема Рома и осталих мањинских група.

Стопа наталитета у општини Билећа у 2000. години била на нивоу веома нисконаталитетних подручја с тим да се у наредном периоду до 2007. г. још смањила. Стопа морталитета у том истом периоду креће се од ниске до средње стопе морталитета. Од 2003. године општина Билећа биљежи негативан природни прираштај који се нагло повећава у негативном правцу. Природни прираштај у 2007. години био је - 4,7‰. Све то указује на веома лошу демографску слику у општини и потребу хитног рјешавања овог проблема.⁷

Општина Билећа спада у неразвијене општине Републике Српске. Општински буџет у 2008. години износио је 7 200 249, 00 КМ, а за 2009. годину планирано је 7 113 500, 00 КМ.

Локална заједница дјелује на побољшању услова живота у свим областима. Руководство Општине и административна служба раде на обезбјеђењу што квалитетнијих услова за живот и стварања урбане средине са свим потребним садржајима, а све у складу могућности.

Индустријски капацитети у општини Билећа могу се сврстати на: текстилну индустрију, металопрерађивачку индустрију, прехранбену индустрију, област грађевинарства и производња грађевинских материјала. Међутим, у послеријатном периоду индустријска поризводња је готово сасвим замрла.

Посљедњих година посебно је дошло до изражаја развој приватних предузећа и радњи. Приватно предузетништво заступљено је у областима: трговине, угоститељства, пољопривреде, вађење и обрада камена, производње и прераде, саобраћајне дјелатности, здравствених услуга, и осталих пословних и личних услужних дјелатности.

Све се више развија посао "бербе" и обраде камена. Билећко језеро и ријека Вријека код насеља Дивин, посебно пружају добре услове за развој риболова.⁸

⁷ "Стратегија развоја општине Билећа (2008-2013)"

⁸ <http://hr.wikipedia.org/>

Према подацима Бироа за запошљавање општине Билећа, на дан 30.5.2009.године, незапослених особа је 1 846 (937М/ 909Ж) од чега је и одређени број незапослених професионалаца из области дјечије заштите.

Према истом извору, на Бироу за запошљавање општине Билећа има пријављеног незапосленог кадра струке које се баве стручним радом са дјецом у сфери друштвене заштите дјече. У 2008. години била су незапослена 4 дипломирана педагога, 24 наставног кадра, те 2 правника. Према подацима Бироа за запошљавање, у другом кварталу 2009. године повећао се број незапосленог наставног кадра и правника. Тренутно је **незапослено 31 особа наставног кадра, 3 правника и 2 дипломирана педагога.**

Центар за социјални рад је установа социјалне заштите са јавним овлаштењима. По подацима Центра за социјални рад Општине Билећа, у општини је регистровано 1 210 домаћинстава које примају било какву врсту новчане помоћи.

Примарну здравствену заштиту становништва на територији општине Билећа пружа Дом здравља "Свети Лука". Дом здравља путем служби породичне медицине, дјечије медицине, службе хитне помоћи, стоматолошке ординације и лабораторије дјелује и задовољава потребе становништва.

У општини Билећа од образовних институција дјелује један дјечији вртић, двије основне школе и један средњошколски центар, а високошколских установа нема.

У општини дјелује 7 невладиних организација и удружења која у свом дјеловању обухватају и област дјечије заштите: Удружење родитеља и пријатеља дјече и омладине са потешкоћама у развоју "Ведар Осмијех", Удружење родитеља са четворо и више дјеце "С 4+", НВО "Зора", Одред извиђача "Старина Новак", Удружењу гуслара и епских пјесника "Влатко Вуковић", Удружење грађана Плесни клуб "Biljana-dance", те Општинска организација "Црвени крст" РС.

Од установа значајних за културу, у граду се налази Дом културе, Народна библиотека "Владимир Гађиновић", СПКД "Просвјета", те Културно спортски центар. Спорт је заступљен кроз рад више клубова који окупљају младе.

Радио Билећа је једино локално информативно гласило, а од априла ове године активан је и Завичајни клуб "Освит" који у оквиру свог рада издаје локалне новине "Освит".

Скупштина Општине је донијела "**Стратегију развоја општине Билећа (2008-2013)**" у циљу унапређења живљења грађана. Примарни циљ овог документа је да Општина, као јединица локалне самоуправе, дефинише своје правце и идентификује стратешке смјернице за будући развој.

На подручју општине Билећа ангажовани су сљедећи актери дјечије заштите:

- образовне установе;
- ЈУ Центар за социјали рад;
- Дом здравља;
- МУП РС;
- медији;
- културни центри и спортски клубови;

- невладин сектор;
- приватни сектор;
- Општина Билећа;
- ОО "Црвени крст" РС;
- Мјесне заједнице.

Услуге оновног суда пружају се од стране Основног суда Требиње.

Слиједи преглед запосленог кадра у сфери дјечије заштите

• Образовне установе

Дјечији вртић: Од стручњака од значаја за дјечију заштиту, запослено је 5 одгајатељица са ВШС. Осталих 8 запослених су административно особље и помоћни радници/е.

Основна школа: У двјема основним школама запослено је укупно 128 особа, 95 професионалаца од чега је 93 наставног кадра (46 ВШС и 47 ВСС) и 2 педагога. Осталих 33 запослене особе обављају друге послове као што је администрација и помоћни послови.

Средњошколски центар "Голуб Куреш": Укупно је запослено 58 особа од чега је 49 стручњака од значаја за дјечију заштиту, 1 педагог и 48 особа наставног кадра (45 са ВСС и 3 са ВШШ). 9 запослених је у административној служби и помоћно особље.

• ЈУ Центар за социјали рад

У ЈУ ЦСР је запослено 7 особа (2м/ 5ж) од чега су 3-оје, професионалаца: 2 социјална радника/це, 1 педагог. По потреби се ангажује 1 психологиња.

Осим поменутих професионалаца у ЦСР је запослен 1 правница, 1 економисткиња, 1 електротехничарка која је у процесу студија Пословне економије – смјера Јавна управа, а обавља послове оператерке на дјечијој заштити, те 1 неквалификована радница која брине за хигијену радног простора.

• Здравствени сектор

Дом здравља: У Дому здравља запослено 67 особа од чега је 45 стручњака: 6 специјалиста породичне медицине, 1 педијатар, 3 доктора стоматологије, 1 специјалиста дјечије стоматологије, 2 гинеколога, 31 медицинске сестре/брата и 3 више медицинске сестре. Осталих 20 запослених су административни радници и помоћно особље.

• МУП РС

Полицијска станица Билећа: Број запослених је у складу са европским стандардима. У наведеној установи нема запослених који се искључиво баве питањима дјечије заштите.

• Општина Билећа

Општинска администрација има радна мјеста предвиђена за особе које ће координирати сарадњу са младима/ дјецом. Запослен је 1 референт за спорт,

физичку културу, омладину и хуманитарну помоћ, те 1 референт за област културе и предшколског образовања.

- **ОО Црвени крст Билећа**

У поменутој организацији запослено је **на неодређено вријеме 3 особе** (ЗЖ) са ССС, а накнаде за плате покрива Општина Билећа. У оквиру дјеловања "Црвеног крста" заступљен је волонтерски рад. Као сталан волонтер, ангажована је 1 особа (1М) који је предсједник ОО "Црвени крст" у Билећи. Остали волонтери се ангажују по потреби, а тренутно је активно **10 волонтера/ки**.

- **Мјесне заједнице**

У оквиру рада 10 МЗ запослено је **5 референата** који прате рад мјесних заједница, а све у складу са Законом о локалној самоуправи.

Детаљан приказ кадра ангажованог кадра у институцијама/ организацијама од значаја за дјечију заштиту, као и преглед корисника ЈУ Центра за социјални рад и образовних установа дат је у Анексу 2.1.

Образовне установе

На подручју општине Билећа образовање се одвија у 1 предшколској установи Дјечијем вртићу "Будућност", двјема основним школама и 1 средњошколском центру.

У оквиру активности СО реализован је пројекат "Играонице" за дјецу предшколског узраста која нису укључена у рад Дјечијег вртића, а у циљу социјализације и припреме за школу. Постигнути су значајни резултати, те је поменуте активности неопходно наставити.

У Дјечијем вртићу "Будућност", у 2008/2009.год., обезбијеђен је смјештај за 49-оро дјеце. У истом је запослено 5 одгајатељица са ВШС. Остало особље чине: 1 секретар (1Ж), 1 директорица, 2 његоватељице, 2 куварице и 2 спремачице. Нема евиденције тј. базе података о броју дјеце која нису укључена у рад предшколске установе.

У општини Билећа постоје двије централне основне школе, ОШ "Свети Сава" и ОШ "Петар II Петровић Његош" у оквиру којих дјелује пет подручних основних школа. У оквиру ОШ "Свети Сава" дјелују двије подручне школе, а налазе се у Дивину и Мекој Груды. У оквиру рада ОШ "Петар II Петровић Његош" организован је рад три подручне школе и то у: Баљци, Врањска и Бијела Рудина (школа у Бијелој Рудини од школске 2009-2010. је угашена).

У обадвије ОШ-е запослено је укупно 128 особа, 95 професионалаца и 33 особе које обављају друге послове као што је администрација и др.

Основну школу у општини Билећа, у школској 2008/09. години, похађало је 1 312 ученика и ученица. Није било евидентираних ученика/ца са проблемима у понашању. Од поменутог броја **9 ученика/ца је са посебним потребама** и исти су укључени у инклузивну наставу, односно са њима се ради по посебном програму за дјецу, а све у складу са Наставним планом и програмом за дјецу са посебним потребама. Међутим у основним школама не дјелује тим за инклузивну наставу као

што је примјер за неке од општина у РС које имају неопходну подршку мобилног тима⁹. Нема специјалних одјељења намијењених за дјецу са психофизичким сметњама.

Исто тако, школе нису у могућности из низа фактора да проводе предшколске програме у циљу припреме дјеце за основно образовање. Такође, нису у могућности организовати продужено дневно збрињавање за дјецу која похађају школу.

Основне школе имају "Савјет ученика/ца" и "Савјет родитеља" чије дјеловање доприноси унапређењу резултата рада школе.

Ученици/це имају прилику да буду чланови/це школских библиотека јер обадвије централне основне школе имају школске библиотеке. Исто тако, у оквиру рада школе, ђаци имају прилику бити активни у ваншколским активностима. У обадвије школе, укључујући и пет подручних, дјеца су чланови следећих ваннаставних активности: литерарна секција, рецитаторска, драмска, љубитељи енглеског језика, љубитељи руског језика, млади математичари, млади физичари, историјска секција, географска секција, метеоролошка секција, одбојка, кошарка, фолклор, шаховска секција и хор. У ваннаставне активности било је укључено 124 дјеце.

Обадвије централне основне школе имају сале за физичко васпитање, док их подручне школе немају, те ученици у њима немају могућност похађати часове физкултуре у спортским салама/дворанама. Основне школе нису опремљене адекватним наставним училима која се односе на часове хемије и физике, тј. немају опремљене лабораторије.

Дјеца која похађају школу из удаљених мјеста, имају бесплатан превоз од мјеста живљења до школе. У основним школама у Билећи, нису обезбијеђени бесплатни оброци/ужина за ученике и ученице.

Када се ради о санитарним чворовима основних школа, који су веома значајни за здравље дјеце, постојеће основне школе имају дјелимично ријешени проблем. Било би од значаја када би се постојећи санитарни чворови санирали, што би допринијело мањем ризику по угрожавању здравља дјеце. Школе још нису биле у прилици да ријеше архитектонске постојеће баријере, те особе са инвалидитетом немају несметан прилаз институцији.

Као приоритет за едукацију, наставни кадар постојеће двије основне школе је истакао обуку на тему инклузивне наставе и рада са талентованом дјецом.

Програмски циљеви реформе основног образовања су добро замишљени, али нису у потпуности реализовани, обзиром да реформске замисли нису пратиле материјалне услове који су неопходни да би се извршила реформа образовања.

Реформу образовања су морала пратити већа улагања у опремљености школа и обуци наставног кадра.

У основним школама у Билећи није заживјела подјела по тријадама из низа разлога. Један од разлога поменутог, је то што поједини наставници/е (нпр. вјеронаука и

⁹ Од октобра 2009. године представници мобилног тима за инклузивну наставу једном седмично посјеђују основне школе у општини Билећа.

страни језик) предају у различитим разредима као што су III, V и VII разред па би се дуплали као предавачи у различитим тријадама.

Не постоји база података о дјечи која се требају уписати у основне школе, а накнадно се ради база о ученицима/ама који похађају школу. Непостојање базе података која се односи на дјецу која се требају уписати у основне школе онемогућава квалитетно планирање рада основних школа. Исто тако, не постоји база података о дјечи када заврше основну школу, те није могуће пратити да ли сва дјеца настављају са похађем средње школе¹⁰.

Основу школу у општини Билећа у школској 2009/10. години похађа 1 255 ученика/ца. Укупан број ученика/ца од I-V разреда је 615, а од VI-IX разреда 640. Од школске 2008/09. године почело се са бројчаним оцјењивањем и ученика/ца првог разреда.

У општини Билећа, средње образовање ученици/це стичу у Средњошколском центру "Голуб Куреш". У истој је организовано четворогодишње школовање, у оквиру којег млади похађају Гимназију општи смјер и стичу стручна звања као што су машински техничар и економски техничар. У оквиру трогодишњег образовања, млади се образују за занимања трговца и монтера у машинству. Средњу школу у општини Билећа у школској 2008/09. години похађало је 530 ученика и ученица.

Од поменутог броја **1 ученик/ца је са посебним потребама** и исти је укључен у инклузивно образовање са којима се ради по посебном програму. Од поменутог броја ђака, 9 ученика/ца је изузетно надарено, а 8 је укључено у ваннаставне активности. Нема специјалних одјељења намијењених за дјецу са психофизичким сметњама. Нема случајева да ученици и ученице напуштају школовање у оквиру средњошколског образовања. Не постоји база података о дјечи која похађају средњу школу.

У оквиру Средњошколског центра "Голуб Куреш" организован је рад "Савјета ученика" и "Савјета родитеља" што доприноси квалитету рада и постигнутих резултата школе.

Институције за високо образовање не дјелују у општини Билећа. Из општине Билећа око 350 младих студира у неком од већих центара РС/ БиХ и шире. Од 350 студената/ткиња, око 40% су младићи и 60% дјевојке.¹¹

- **"Превенција ризика од ватреног оружја и планирање сигурнијих заједница"**

На подручју општине Билећа, у периоду од јула 2009. године до краја децембра 2009. године реализован је пројекат **"Превенција ризика од ватреног оружја и планирање сигурнијих заједница"**. Пројекат је реализован од стране

¹⁰ Електронска база података о дјечи која се требају уписати у основне школе није постојала, али иста је креирана и инсталирана у оквиру "Акционог плана развоја механизма мониторинга уписа дјеце у основне школе за 2009-2010. годину". Поменути Акциони план је почео са имплементацијом 1.10.2009. године у оквиру реализације Пројекта "Јачање система социјалне заштите и инклузије (SPIS) у БиХ: Увођење рефералног модела социјалне заштите и инклузије на опћинском/ општинском нивоу".

¹¹ Општина Билећа

невладине организације **Genesis Project** из Бање Луке уз подршку представника локалних институција система, а у склопу ширег пројекта "Јачање система социјалне заштите и инклузије дјеце у БиХ". Приликом реализације пројекта кориштена је методологија партиципативног акционог истраживања. Имплементацијом пројекта ће се унаприједити ниво партиципације дјеце у процесу доношења одлука у локалној заједници, у циљу промоције дјечије игурности и смањења ризика од оружја, кроз имплементацију "Акционих планова за сигурније заједнице".

Циљ пројекта је био да се истражи аспект сигурности дјеце и младих у локалној заједници, те да се на основу добијених података предложи конкретна активност која ће довести до повећања нивоа сигурности у општини. У пројекту је учествовало 20 дјеце из основне школе "Петар II Петровић Његош", 10 представника локалних институција и ангажованих професионалаца/ки. Овај капацитет ће бити могуће користити и у наредном периоду за друга истраживања. Уз помоћ података прикупљених упитником, мапирања локалне заједнице и 8 истраживачких састанака, 20 дјеце која су активно учествовала у реализацији пројекта су предложила да се у наредном периоду реализују сљедеће активности:

а) периодично организовање школских радионица о теми упозоравање на опасност од ватреног оружја,

- у реализацију радионица укључити: припаднике полиције, школски персонал (педагог и наставници), родитеље и медије (новине, радио станица) како би се направио што већи утицај у заједници,

- радионице реализовати крајем календарске године, почетком школске године и/или пред веће празнике када постоји потенцијална опасност злоупотребе ватреног оружја;

б) зидне новине о теми сигурност дјеце у Билећи,

- начин сталног указивање на потенцијално опасна мјеста са аспекта сигурности дјеце и младих у локалној заједници,

- новине уређују дјеца, наставници и евентуално припадници полиције,

- новине се излажу у просторијама школе и општине;

ц) постављање лампиона (освјетљења) у парку,

- парк представља потенцијалну опасност по сигурност дјеце, младих али и других становника, нарочито у вечерњим и ноћним сатима, јер је неосвијетљен;

д) постављање тамних завјеса на прозоре у основној школи "Петар Петровић Његош",

- недостатак завјеса представља велики проблем по сигурност дјеце, јер је немогуће пратити наставу током сунчаних дана услед великих температура, а постоји и потенцијална могућност оштећена вида код дјеце и наставника.¹²

• "Анимирање учешћа дјеце (PAR)"

У оквиру SPIS пројекта, у периоду од августа 2009. године до фебруара 2010. године имплементира се пројекат "Анимирање учешћа дјеце (PAR)" у локалним заједницама у којима се имплементира SPIS пројекат. Поменути пројекат се имплементира у партнерству **НВО-а "Наша дјеца" Сарајево, "Свјетлоники"**

¹² НВО Genesis Project Бања Лука

Приједор и "Здраво да сте" Бања Лука, а у циљу анализе ситуације везано за партиципацију дјеце, те развијање и имплементација "Акционих планова за (активније) учешће дјеце и младих о питањима која се тичу добробити дјеце". НВО "Наша дјеца" из Сарајева раде у општини Билећа, НВО "Свјетионик" ради у општини Нови Град, а НВО "Здраво да сте" из Бања Луке проводи активности у општинама Котор Варош и Лакташи. У пројектне активности укључено је у свакој од општина у којима се имплементира SPIS пројекат: око 80 дјеце која раде у PAR групама; 28 родитеља, професионалаца и доносиоца одлука; менаџмент основних школа; општинске власти; око 100 дјеце која су укључена у истраживање о питањима која се тичу дјеце у циљу социјалног мапирања општине; око 400 дјеце из локалне заједнице укључено је у имплементацију "Акционог плана за (активније) учешће дјеце и младих о питањима која се тичу добробити дјеце".

Учешће медија и лобирање ће допринијети промовисању пројекта и његових резултата, као и сензитивизацији локалне заједнице када се ради о потребама и одређеним питањима дјеце. Медијска подршка и промоција локалних PAR група дјеце се врши у директној комуникацији PAR координатора са **Prime Coommunications**. Осим поменутих активности, Prime Coommunications у периоду од августа 2009. године до марта 2010. године ради на промовисању активности PAR група и обавјештавању о добрим примјерима из праксе.

У општини Билећа дјеца су идентификовала следеће проблеме и будуће циљеве:

- изградити и опремити фискултурну салу у Основној школи "Свети Сава";
- климатизовати школске објекте (учионице лети претопле, а зими хладне);
- опремити школске кабинет и поставити ормариће за књиге;
- отворити школску кухињу.¹³

ЈУ Центар за социјални рад

На подручју општине Билећа, у оквиру социјалног сектора, дјелује **ЈУ Центар за социјални рад**. ЈУ ЦСР Билећа се бави пружањем свих врста социјалне помоћи грађанима који живе на подручју општине, нарочито најугроженијим слојевима становништва. Поред ЈУ ЦСР у општини Билећа, "Црвени крст" пружа помоћ социјално угроженим слојевима становништва. Заједничким дјеловањем организација и институција које се баве питањима социјално угрожених слојева друштва, постижу се доста добри резултати у овој области.

Законом о социјалној заштити РС ("Сл. гл. РС", бр. 5/93 и 15/96) уређују се права из области социјалне заштите, основи организације и финансирање те дјелатности, као и друга питања од значаја за остваривање социјалне заштите грађана. За рад ЈУ ЦСР средства се обезбјеђују из буџета Општине Билећа, а социјалном потребом сматра се стање у којем је неопходна помоћ у циљу савладавања социјалних тешкоћа и задовољавање животних потреба. Права у области дјечије заштите у смислу Закона о дјечијој заштити, финансирају се из Јавног фонда за дјечију

¹³ НВО "Наша дјеца" Сарајево; НВО "Свјетионик" Приједор; "Здраво да сте" Бања Лука

заштиту РС: накнада плате за вријеме кориштења породичног одсуства, матерински додатак, помоћ за опрему новорођенчета, додатак за дјецу, задовољавање развојних потреба, предшколско васпитање и образовање за дјецу без родитељског старања, дјецу са сметњама у развоју и дјецу на дужем болничком лијечењу, васпитно образовни програм припремања дјеце за школу, одмор и рекреација дјеце у дјечијем одмаралишту.

ЈУ Центар за социјални рад дјелује као установа социјалне заштите са јавним овлашћењем. У провођењу социјалне заштите и социјалног рада ЦСР врши следећа јавна овлашћења:

- Рјешава у првом степену о остварењу права из области социјалне заштите, права из области дјечије заштите, права из породичне заштите и старатељства;
- Пружа услуге социјалног рада у поступку рјешења с правима из области породичне заштите и старатељства;
- Врши исплату новчаних права утврђених законом (Закон о соц. заштити РС, члан 60) и тд.

Исто тако, ЦСР обавља стручне послове у провођењу социјалне заштите и социјалног рада, те породичне заштите и дјечије заштите. Министарство надлежно за социјалну заштиту утврђује нормативе и стандарде за обављање послова ЦСР у вршењу јавног овлашћења.

ЈУ ЦСР Билећа је смјештен у згради која се налази у лошем стању због чега је истакнута потреба за реконструкцијом исте. Исто тако, у недостатку радног простора, отежан је рад запослених у ЦСР због недостатка адекватне основне техничке опреме која је предуслов за несметано остварење великог броја резултата. У ЦСР само 1 компјутер несметано ради у циљу искључиво активности ЈФДЗ РС који је увезан са базом података у Бијељини, а односи се на дјечију заштиту. SOTAK база података о социјалној заштити се не ажурира од стране ЦСР због низа оправданих разлога међу којима је један од основних и недостатак опреме/ рачунара. ЦСР нема базу података о породичној заштити. Објекат није прилагођен особама са инвалидитетом (постоје архитектонске баријере).

Од априла 2009. године ЦСР располаже службеним возилом које је побољшало рад на терену.

ЈУ ЦСР Билећа од релевантног министарства РС добија редовна упутства и инструкције у оквиру свог дјеловања.

Према Правилнику 1 социјални радник би требао бити запослен на 6 до 8 000 становника, 1 правник на 25 000 становника, те 1 педагог на 40 000 становника. Према подацима ЦСР од јуна 2009. године, а у складу са Правилником о пословима и нормативним актима("Сл.гл. РС", бр. 4/02) и Правилником о систематизацији радних мијеста, у ЦСР је запослено **7 особа** (2м/ 5ж) од чега су 3-оје, професионалаца: 2 социјална радника/це, 1 педагог, те 1 психологиња која се ангажује по потреби. Осим поменутих професионалаца у ЦСР је запослен 1 правница, 1 економисткиња, 1 електротехничарка која је у процесу студија Пословне економије – смјера Јавна управа, а обавља послове оператерке на дјечијој

заштити, те 1 неквалификована радница која брине за хигијену радног простора. Нема запослених стручњака као што су дефектолог и логопед.

Остварени су одређени резултати у оквиру рада у заједници, а који се односе на сарадњу ЦСР и Удружења родитеља и пријатеља дјеце и омладине са потешкоћама у развоју "Ведар осмијех". Неки од значајнијих резултата односе се на рад са дјецом са психофизичким сметњама и њиховим родитељима, а који се односе на едукације на тему права дјеце са психофизичким сметњама и њихових родитеља.

У општини Билећа нема малољетних корисника/ца неког од облика социјалне помоћи као што су: дјеца без родитељског старања, дјеца непознатих родитеља, родитељи лишени родитељског права, слијепа и слабовидна дјеца, те малољетници са друштвено негативним понашањем.

ЦСР не проводи програме усвајања дјеце. Стручни кадар обавља теренски рад али не у довољној мјери због ограничених материјалних средстава али и због преоптерећености упосленика. Због поменутих разлога и низа других фактора, не проводе се превентивни програми у заједници.¹⁴

Према подацима ЦСР, у 2008. години 32 дјеце је корисника/ца који остварују право на неки вид услуга социјалне заштите:

- Дјеца напуштена од родитеља (смјештени у хранитељске породице): 2 дјеце;
- Родитељи спријечени да врше родитељску дужност: 3 дјеце;
- Глухо и наглухо дијете: 1 дијете;
- Дијете са поремећајем у говору и гласу: 2 дјеце;
- Дијете са тјелесним оштећењима и трајним сметњама у физичком развоју: 8 дјеце;
- Дијете са различитим сметњама у психичком развоју: 16 дјеце

Када се ради о дјечи чији је развој ометен породичним приликама/ васпитно занемарена дјеца, ЦСР пружа услуге за 13 дјеце (7 М/ 6 Ж). Према подацима ЦСР Билећа који се односе на малољетне кориснике социјалне заштите, нема малољетних корисника за које се издваја за школовање и оспособљавање, оспособљавање за живот и рад, за доприносе за здравствено осигурање дјеце, смјештај у установе социјалне заштите и одгојне мјере као васпитне мјере према малољетницима.

ЈУ ЦСР пружа и остале услуге малољетним корисницима. У 2009. години пружа се материјална подршка по разним правима:

- дјечији додатак	692 корисника,
- опрема за новорођену дјецу	102 корисника,
- социјална помоћ	32 корисника,
- једнократна новчана помоћ	25 корисника,
- по одлуци владе	19 корисника,
- матерински додатак	41 корисник.

¹⁴ ЈУ ЦСР Билећа

Укупно остварено 911 права, по разним основама.

Према подацима добијеним од ЈФДЗ РС у 2008. години, у општини Билећа евидентирано је 2 121 корисника/ца по правима из Закона о дјечијој заштити РС, те утрошено **316 589, 90 КМ**.¹⁵ Ако се упореде добијени подаци за 2008. годину, добијени од ЦСР Билећа и ЈФДЗ РС, а који се односе на одређено право, видно је да подаци нису у потпуности усаглашени и постоји мања разлика у броју корисника.

Преглед корисника појединих облика права по Закону о дјечијој заштити, као и новчана издвајања за исте, дати су у Анексу 2.2.

У протекле двије године, број организованих тренинга на којима су присуствовали упосленици ЈУ ЦСР није задовољио потребе професионалаца. У организацији OSCE-а и "Медица" Зеница, одређени дио стручног кадра је присуствовао тренинзима на тему: насиља, злостављања, трговина дјецом и сл. , те добио сертификате. У оквиру имплементације SPIS пројекта и IBNI активности, 1 упосленица ЈУ ЦСР је присуствова тродневном тренингу на тему "HRBAP методологија и инклузија у заједници", крајем јуна 2009.године. Истакнуте су потребе ЈУ ЦСР за тренингом по питањима из области породичног дјечијег савјетовалишта, менаџменту случаја, рада са појединцима/кама, рада са родитељима дјете са посебним потребама и др.

Осим неадекватног простора за рад, према приоритетним потребама ЈУ ЦСР, сем професионалног развоја истакнута је потреба: за унапређењем услуга, унапређењем сарадње са клијентима и заједницом, те опремањем ове установе. Потребно је опремање ЈУ ЦСР кроз набавку следеће неопходне опреме за несметан рад: компјутери, штампачи, скенер, резач и др. Због низа фактора који су већ поменути у предходном тексту, ЈУ ЦСР није у могућности организовати посебне програме и исте реализовати по питањима породица маргинализованих група дјете. Када се ради о сарадњи ЈУ ЦСР са другим институцијама/организацијама, исту је потребно унаприједити.

Дом здравља

У општини Билећа, примарну здравствену заштиту становништва на територији општине пружа Дом здравља "Свети Лука". Дом здравља задовољава потребе становништва пружајући услуге путем служби породичне медицине, дјечије медицине, службе хитне помоћи, стоматолошке ординације и лабораторије. Нема Центра за дјецу са посебним потребама и других здравствених установа од значаја за здравствену заштиту дјете. У оквиру објекта Дома здравља ријешен је проблем архитектонских баријера, те особе са инвалидитетом имају несметан приступ.

Здравствена установа Дом здравља "Свети Лука" Билећа чији је оснивач општина Билећа, проводи мјере примарне здравствене заштите (превенција болести и хитна медицинска помоћ) и дио секундарне здравствене заштите.

¹⁵ ЈФДЗ РС – Документ – Подаци о приходима и расходима по правима из Закона о дјечијој заштити и броју корисника у 2008. години у општини Билећа

Дом здравља обезбјеђује здравствену заштиту за цјелокупно становништво општине и то преко **амбуланти породичне медицине** којих има укупно 7 и све су у објектима Дома здравља. Дом здравља је носилац примарне здравствене заштите и у њему је запослено 47 стручњака: 6 специјалиста породичне медицине, 1 педијатар, 3 др. стоматологије, 1 специјалиста дјечије стоматологије, 2 гинеколога, 31 медицинска сестра/брат, 3 више медицинске сестре и 20 радника административне службе и помоћног особља.

У оквиру Дома здравља нема запослених доктора опште праксе, доктора медицине са завршеном додатном едукацијом из породичне медицине, психијатра, неуропсихијатра, соц, радника, психолог/педагог, дефектолог, логопед.

Дјечији диспансер који осигурава здравствену заштиту дјете предшколског узраста, старосне доби од 0 до 6 година, истовремено ради и као консултативна служба тимова породичне медицине. У оквиру Дјечијег диспанзера ради 1 педијатар уз подршку медицинских сестара. Запослени стручњаци у оквиру педијатријске службе обављају сљедеће послове:

- преглед здраве дјете и превентивни рад са дјецом;
- савјетовалиште за бебе;
- комплетна здравствена заштита дјете старосне доби до 6 година;
- преглед здраве и болесне дјете по упуту љекара породичне медицине;
- имунизација

Служба Дјечијег диспанзера обавља редовне систематске прегледе дјете у школама и једној постојећој предшколској установи (обданиште) у општини Билећа.

У оквиру стоматолошке службе, при Дому здравља ради **амбуланта дјечије стоматологије** у којој су запослена 1 специјалиста дјечије стоматологије. Служба ради и на превенцији болести уста и зуба, обавља редовне систематске прегледе дјете и стоматолошке интервенције на примарном нивоу. По потреби ортодонција и ортопедија вилица дјете се обавља у Дому здравља у Требињу.

У пријератном периоду у оквиру Дома здравља био је организован рад породилишта, али након рата исти више није у функцији, те се бебе из општине Билећа рађају у породилишту Опште болнице у Требињу, те самим тим не постоји патронажна служба.

Дом здравља не посједује електронску базу података о корисницима/ама, већ се услуге прате на основу здравствених картона пацијената.

Дом здравља нема посебних програма које проводи у циљу пружања посебних услуга са фокусом на дјету и жене, нпр. превентивни програми, програми о хигијенско-здравственим мјерама, посебни програми за удаљена мјеста/подручја намјењени за рад мобилног тима и сл.

У досадашњој пракси, Дом здравља нема развијену сарадњу са цивилним друштвом и волонтерима, иако би поменуто било корисно нарочито када би било могуће исто проводити на терену.

Одређен број запослених професионалаца у оквиру Дома здравља "Свети Лука", посљедње двије године имали су прилику присуствовати одређеним едукацијама које не задовољавају у потпуности потребе. Није било организованих специјалних тренинга на одређена питања од значаја за унапређење дјечије заштите. Одржане су двије едукације у трајању од по 3 сата, а на теме имунизација и дојења.

На основу процјене потреба, професионалци запослени у здравственом сектору општине Билећа су мишљења да би било корисно одржати едукације за што већи број професионалаца на теме имунизације и прехране.

Слиједи приказ 2 307 дјеце корисника/ца здравствене заштите у општини Билећа за 2009. годину са стањем закључно са 1.6.2009.године.

- Дјеца предшколског узраста: 502;
- Дјеца школског узраста од 6 – 15 година: 1 206;
- Дјеца и млади старосне доби од 15-19 година: 572;
- Дјеца са посебним потребама: 21.

Дом здравља најчешће сарађује са другим субјектима (школе, ЦСР) по питањима која се односе на идентификацију ометености у психофизичком развоју. У циљу побољшања здравствене заштите дјеце и жена, било би потребно унаприједити рад Дома здравља са сљедећим: набавком нове техничке опреме, побољшати квалитет одређених услуга, организовати одређене едукације у оквиру питања која се односе на професионални развој, побољшати сарадњу са осталим секторима од значаја за дјечију заштиту. Дом здравља не сарађује у довољној мјери са ЦСР и Центром јавне безбједности када се ради о питањима насиља у породици у којем су најчешће жртве жене и дјеца. Исто тако, било би потребно унаприједити сарадњу са Матичним службама Општине Билећа, као и свим субјектима од значаја за дјечију заштиту.

Службе функционишу на задовољавајући начин, уз присуство проблема, у вези старе и дотрајале опреме у дијелу пружања медицинских услуга: опрема за хитну медицинску помоћ (апарат ЕКГ, апарат са кисеоником, аспиратор, санитарски аутомобили), опрема за педијатрију (инхалатор и др.), у стоматологији недостају стоматолошке столице и неке стоматолошке машине. Све службе, којима је потребан, немају стерилизатор. Грађевински објекти Дома здравља су реновирани у новије вријеме. Међутим остаје као нерјешен проблем измјене или оправке прозора и врата, интервенције на оправкама водоинсталационе мреже и канализације и сређивање санитарних чворова.

Овакво стање објекта и опреме је последица нередовног одржавања и замјене због недостатка материјалних средстава.

Основна школа "Свети Сава" Билећа и Средњошколски центар "Голуб Куреш" Билећа посједују стоматолошку амбуланту у којим један стоматолог врши послове превентивне и дјечије стоматологије.

- **Интегрисани центри раног дјечијег раста и развоја за дјецу и родитеље**

Пројекат раног раста и развоја се проводи у сарадњи UNICEF-а БиХ и мултидисциплинарне радне групе именоване испред ресорних министарстава, а која обухвата чланове различитог профила и области дјеловања у оквиру битних аспеката раста и развоја дјеце: здравство, социјална заштита и образовање. Сам пројекат представља дио већег пројекта - "Јачање система социјалне заштите и инклузије дјеце у БиХ", а у РС имплементира се у општинама Котор Варош и Билећа. Носиоц пројекта је Министарство здравља и социјалне заштите РС.

Пројекат је почео са имплементацијом у мају 2008. године и главни циљ му је да развије и реализује концепт интегрисаних центара за дјецу и родитеље који ће омогућити адекватан и благовремен рад са дјецом и родитељима, да унаприједи рани раст и развој дјеце, те премости и надокнади празнине у постојећем систему здравства, образовања и социјалне заштите путем успостављања везе између служби постојећег система и родитеља који могу да се кроз центре оснаже и обуче вјештинама одговорног и подстицајног родитељства.

Принцип рада центара заснива се на интегрисаном приступу и дјеловању три сектора: здравства, образовања и социјалне заштите с циљем унапређења раног дјечијег раста и развоја и родитељства. Програмске активности интегрисаног центра генерално обухватају будуће родитеље, тј. период прије зачећа, дјецу од рођења до десете године живота са посебним фокусом на рани период развоја (0 до 3 године). Центар је замишљен да обухвати подручје са 15 000 становника и то апроксимативно породице са око 2 600 дјеце од 0 до 10 година. Сврха центара је да са постојећим здравственим службама, службама социјалне заштите, вртићима пружи подршку раном расту и развоју дјеце, и породицама, с посебним фокусом на ризичне и сиромашне породице и дјецу.

Од почетка реализације пројекта раног раста и развоја радна група у сарадњи са UNICEF-ом је радила на развоју и дефинисању концепта функционисања интегрисаних центара и изради релевантне литературе, приручника и протокола којим ће се дефинисати рад професионалаца и парапрофесионалаца (приучених професионалаца) у центрима. Израда ситуационе анализе за Републику Српску је омогућила стицање увида у здравствену, социјалну заштиту и едукацију дјеце у Републици Српској, са посебним освртом на услуге и стања која су се истакли по својој проблематици и заступљености међу дјецом и родитељима. Стицањем адекватног увида у стање и потребе дјеце и родитеља у области здравља, социјалне заштите и едукације потврдила се потреба за оснивањем центара који ће путем пружања широког спектра услуга допринијети превенцији и смањењу одређених ризичних фактора, те побољшању здравља и развоја дјеце.

Тренутно актуелни циљ пројекта јесте да се у огледним општинама, Котор Варош и Билећа, пилотира наведени концепт рада тј. оснују огледни центри за дјецу и родитеље, а у којима ће се мобилисати домаћи стручњаци и волонтери. У сврху реализације наведеног циља одржане су консултативне радионице у општинама Котор Варош и Билећа на којој су представљени битни резултати ситуационе анализе, те изложена идеја и концепт функционисања центара за рани раст и развој.

Представници наведених локалних заједница су подржали наведену идеју и истакли велику потребу за увођењем интегрисаних центара за дјецу и родитеље о чему свједочи и ангажованост наведених локалних заједница које су обезбједиле простор неопходан за функционисање центра, те ангажовали професионалце и младе људе из своје заједнице за рад у наведеним центрима. Општине су у интегрисаним центрима увидјеле потенцијал за развој и унапређење здравља и квалитете живота дјеце и родитеља, превасходно вулнерабилних популација и уочиле потенцијал за развој младих стручњака и ангажовање професионалаца за добробит заједнице. У циљу едукације особља које ће радити у центрима наведених општина у септембру 2009. године представници Билеће и Котор Вароши, заједно са члановима радне групе, су прошли кроз едукацију тј. тренинг у области раног раста и развоја са посебним освртом на начин функционисања интегрисаних центара као и спектар материјала и водича прилагођених за рад са дјецом и родитељима. Едукације је вођена од стране међународног експерта за рани раст и развој, госпође Emily Vargas-Barón која је са учесницима едукације подијелила своје велико лично и професионално искуство везано за рад центара, начин њихове организације, функционисања и сл. Тренутна фаза пројекта обухвата припреме и опремање простора предвиђених за успостављање центара. До краја ове године, тачније у децембру мјесецу планирано је оснивање и почетак рада **Интегрисаног центра раног дјечијег раста и развоја за дјецу и родитеље у општинама Котор Варош и Билећа**. Основни принцип функционисања центара базира се на континуираном развоју организационих и функционалних капацитета уз стручни надзор и помоћ консултанта Emily Vargas-Barón и чланова радне групе пројекта раног раста и развоја. Један од битних циљева наведеног пројекта јесте да се кроз рад пилот општина унаприједи квалитета живота и развоја дјеце, те развије и покаже значај функционисања интегрисаних центара који би се у догледној будућности проширили на остале општине Републике Српске.¹⁶

МУП РС

У општини дјелује **Полицијска станица Билећа** чији је број запослених у складу са европским стандардима. У наведеној установи нема запослених који се искључиво баве питањима дјечије заштите, а и познато је да у Републици Српској не постоји Закон о малољетничкој деликвенцији. Сарадња са Центром за социјални рад одвија се по потреби и у складу са Законом, а у школама на подручју Билеће радници Полицијске станице раде на едукацији дјеце из области безбједности у саобраћају и заштити од наркоманије.

У периоду од 1.01.2006. до 1.06.2009. године евидентирано је 17 малољетника који су у сукобу са Законом. Према до сада прикупљеним подацима у општини Билећи уочава се да постоје извјесни проблеми у понашању младих.

У општини Билећа не дјелује Основни суд општине Билећа, већ становници Билеће услуге Суда добијају у општини Требиње.

¹⁶ Институт за заштиту здравља РС

Полицијски службеници у последње три године нису похађали семинаре који се искључиво односе на заштиту дјеце и на одређена питања људских и дјечијих права, али се константно, према распореду задатака врши стручно усавршавање полицијских службеника. Закони које полиција најчешће примјењује су: Закон о прекршајима ПС, Закон о безбједности саобраћаја на путевима БиХ, Закон о кривичном поступку, Кривични закон РС као и други закони који су уско повезани са наведеним.

Постоји сумња, да на подручју које оперативно покрива Полицијска станица Билећа, има случајева насиља у породици који се не пријављују у полицијску станицу. Насиље у породици још увијек представља табу тему о којој се не говори довољно, прије свега због присутности предрасуда и стереотипа. Истраживања указују на чињеницу да је насиље у породици присутно у свим друштвеним слојевима, као и у свим земљама свијета, од неразвијених до најразвијених. Поменуто указује на потребу да насиље у породици треба да буде адекватно санкционисано и да насилник одговара за кривично дјело. Жртвама насиља је потребна помоћ шире социјалне мреже и друштва у цјелини, јер насиље није приватни проблем него проблем друштва. Превенција би била један од значајнијих фактора у раду. Осим пружања психосоцијалних услуга жртвама, неопходно је исто радити и са починитељима породичног насиља.

Превентивно дјеловање полиције у области безбједности у саобраћају и заштити од наркоманије је један од значајних фактора у раду који се константно примјењује како у обављању редовних полицијских послова тако и едуковањем младих кроз рад полиције у заједници, кроз секцију "школски полицајац", едуковање младих о штетности наркотичких средстава, те кроз остале активности које у току године проводе радници Полицијске станице Билећа, заједно са радницима Центра јавне безбједности Требиње и по потреби осталим институцијама са подручја општине Билећа. Веома битна ставка, од које увелико зависи безбједност грађана, јесте свијест самих грађана да пријављују кривична дјела и прекршаје, односно њихове починиоце.

На подручју општине Билећа, четири пута годишње, тј. квартално се организује Форум за безбједност заједнице општине Билећа гдје присуствују представници осталих институција са подручја општине гдје се идентификују и разматрају проблеми грађана, те се износи процјена стања за протекла три мјесеца, а такође се износе приједлози и сугестије учесника форума у циљу побољшања безбједности становника општине Билећа.

Медији

На територији општине Билећа, **"Радио Билећа"** је једино локално информативно гласило. Радио Билећа редовно извјештава и прати све догађаје везано за дјечију заштиту и социјалну инклузију. У скорије вријеме активан је Завичајни клуб "Освит" који у оквиру свог рада издаје локалне новине "Освит".

Културни центри и спортски клубови

Од установа значајних за културу, у граду се налази **Дом културе**, у оквиру којег се организује већина културних догађаја и садржаја намијењених младима. Младима је приступачна **Народна библиотека "Владимир Гаћиновић"** и СПКД **"Просвјета"** који располажу већим бројем књига. Млади и дјеца општине Билећа укључени су у активности невладиних организација/удружења у циљу волонтерског рада, чланови су истих или партиципирају по потреби у одређеним активностима намијењеним одређеној групи, а такође и у оквиру разних секција као што је фолклорна, гусларска, пјевачка.

У оквиру **Културно спортског центра** налази се **Универзална спортска дворана** у којој се организују спортски и културни догађаји најчешће намијењени младима. Такође и двије основне школе имају физкултурне сале које се користе за потребе дјеце и омладине. Средњошколски центар нема сопствену физкултурну салу, већ користе Универзалну спортску дворану.

Иако у врло тешким условима, спорт у општини Билећа, заступљен је кроз рад више клубова који окупљају младе. Млади из локалне заједнице имају могућност да буду активни у оквиру рада Фудбалског клуба "Херцеговац" који је основан 1935. године, исто тако у истоименом карате клубу, кошаркашком, шаховском, куглашком, рукоментном и одбојкашком. Кошаркашки клуб остварује веома добре резултате у Премијер лиги БиХ.

Општина Билећа покушава максимално, а у складу са могућностима, омогућити дјеци и младима што квалитетнији садржај живљења. У општинској администрацији запослен је 1 референт за спорт, физичку културу, омладину и хуманитарну помоћ, те 1 референт за област културе и предшколског образовања. Општина Билећа има формирану **"Комисију за питања младих"**, а дјелује и **"Савјет младих"**. Општина је додијелила простор одређеном броју активних невладиних организација и то: НВО "Зора"; Удружењу родитеља и пријатеља дјеце и омладине са потешкоћама у развоју "Ведар осмијех" додијељен је простор који чини пет посебних просторија; Одреду извиђача "Старина Новак" и Удружењу гуслара и епских пјесника "Влатко Вуковић".

Уз подршку Општине и других институција од значаја за дјечију заштиту (Холандска организација CNF), у оквиру Удружењу родитеља и пријатеља дјеце и омладине са потешкоћама у развоју "Ведар осмијех", основан је **Дневни центар за дјецу са сметњама у психофизичком развоју**.

Невладин сектор

У општини дјелују 22 удружења међу којима су: Борачка организација Билећа, Удружење извиђача "Старина Новак", Удружење омладине "Омладински инфо центар", Удружење жена "Будућност", "Удружење пчелара", "Удружење пољопривредних произвођача", Регионално удружење цивилних инвалида жртава рата Источне Херцеговине, Међуопштинско удружење слијепих и слабовидих лица, Удружење гуслара "Влатко Вуковић", Удружење породица са четворо и више дјеце "С 4 +", Удружење спортско-риболовно друштво Билећа, Ловачко

удружење "Видуша" Билећа, Удружење "Ведар осмијех", Удружење "Останак", Удружење грађана "Зора" -Омладинска организација, Удружење центар за економски и еколошки развој "СЕЕР", Удружење грађана Плесни клуб "Биљана данце", Удружење грађана Спортски клуб за спорт и рекреацију инвалидних лица "Херцеговац" (скраћени назив: СКИ Херцеговац), Удружење грађана Завичајни клуб "Освит", Црвени крст РС Општински одбор Билећа, Удружење добровољних давалаца крви, Савез удружења бораца НОР-а (СУБНОР) Општински одбор Билећа.

Од наведених невладиних организација, **седам (7) удружења у свом дјеловању обухватају и област дјечије заштите**: Удружење родитеља и пријатеља дјеце и омладине са потешкоћама у развоју "Ведар Осмијех", Удружење родитеља са четворо и више дјеце "С 4+", НВО "Зора", Одред извиђача "Старина Новак", Удружењу гуслара и епских пјесника "Влатко Вуковић", Удружење грађана Плесни клуб "Biljana-dance", те Општинска организација "Црвени крст" РС.

Општина је пружила подршку и помоћ невладиним организацијама када је у питању обезбеђење простора за њихов рад, као и реализацију одређених пројеката на подручју општине. У циљу што квалитетнијег укључивања младих у активности локалне заједнице, Општина Билећа је додијелила простор одређеном броју активних невладиних организација. Уз подршку општине простори су додјељени: НВО "Зора"; Удружењу родитеља и пријатеља дјеце и омладине са потешкоћама у развоју "Ведар осмијех", додијељен је простор који чини пет посебних просторија; Одреду извиђача "Старина Новак" и Удружењу гуслара и епских пјесника "Влатко Вуковић".

Удружења родитеља и пријатеља дјеце и омладине са потешкоћама у развоју "Ведар осмијех" дјелује у општини Билећа од маја 2004. године. У оквиру свог рада "Ведар осмијех" је обезбиједио финансијску подршку од стране Холандске организације "CNF", за успоставу **"Дневног центра за дјецу и омладину са потешкоћама у развоју"**. Планирано је да пројекат траје 10 мјесеци, с нагласком да је поменути Дневни центар заживио у марту 2009. године, те су недавно протекле активности на организацији истог. У оквиру пројекта, осим опремања Дневног центра, планиране су и радионице у циљу окупационих радних терапија и подршка професионалаца (логопед, дефектолог и др.). "Дневни центра за дјецу и омладину са потешкоћама у развоју" смјештен је у оквиру објекта Удружења родитеља и пријатеља дјеце и омладине са потешкоћама у развоју "Ведар осмијех".

Сарадња са осталим институцијама/организацијама је добра, али је и даље потребно радити на унапређењу исте.

Објект у којем ради "Црвени крст" је власништво "Црвеног крста", а изграђен је 2000.године финансирањем "Међународног комитета ЦК" и дијелом Општине Билећа. За несметан рад, постоје потребе за додатном опремом. У предходном периоду остварена је добра сарадња са невладиним организацијама, али у наредном периоду се очекује да резултати те сарадње ће бити још конкретнији и бољи.

Општина Билећа у складу са могућностима финансијски помаже рад невладиних организација. За 2009. годину планирана средства за потребе невладиних организација износе 174 500, 00 КМ, од тога за НВО која се бави проблематиком дјеце и Црвени Крст Билећа је планирано 106 500, 00 КМ.

Постојеће невладине организације које се прије свега баве проблемима дјеце, имају своје базе података које служе као инструменти за квалитетнији рад, анализе, праћење и сл., али те базе нису у електронској форми. Нема јединствене базе података о корисницима дјечије заштите и маргинализованим групама дјеце и остале популације.

Објекти у којима су смјештене невладине организације нису у потпуности адекватни за рад и немају ријешен приступ особама са инвалидитетом јер постоје архитектонске баријере, а исто тако, присутан је проблем неадекватне техничке опремљености те истакнут недостатак: рачунара, скенера, копир апарата, опреме за физикалну терапију, адекватни услови рада и ангажман стручњака као што је дефектолог и др.

У посљедње двије године изражен је недостатак едукације представника невладиних организација, а која је потребна у циљу стицања нових сазнања и унапријеђења рада. Од постојећих невладиних организација, 2 представника Удружења родитеља и пријатеља дјеце и омладине са потешкоћама у развоју "Ведар Осмијех", 4 представника Удружења "Цивилне жртве рата Источне Херцеговине" и 15 представника Одрода извиђача "Старина Новак" је едуковано у оквиру одређених питања. По добијеним информацијама од представника невладиног сектора, било би корисно организовати едукације у оквиру следећих питања: рад на пројекту, едукација родитеља за рад са дјецом и омладином ометеном у психофизичком развоју, тренинзи за његоватељице, размјене искустава са другим организацијама Црвеног Крста из окружења.

Сарадња невладиних организација са другим секторима постоји, али је исту неопходно унаприједити. Удружење "Влатко Вуковић" једном годишње организије хуманитарни концерт и прикупљена средства су у 2009. години додјељена Удружењу родитеља и пријатеља дјеце и омладине са потешкоћама у развоју "Ведар Осмијех", у 2008. години породици са самохраним родитељем и 6 дјеце, у 2007. години породици којој је изгорјела кућа..., Удружење "Зора" предузело је активност у планирању и реализацији програма План омладинске политике општине. Када се ради о сарадњи са локалном заједницом и родитељима, Удружење родитеља и пријатеља дјеце и омладине са потешкоћама у развоју "Ведар Осмијех" је мишљења да има добру сарадњу, а остале невладине организације су се изјасниле да сарадња постоји, али је исту потребно унаприједити. Невладине организације не предузимају конкретне активности које се односе на програме промоције сарадње НВО-а са локалном заједницом у циљу унапређења мултисекторалне сарадње. Рад у оквиру одређених активности, реализованих од стране невладиних организација, финансијски краткорочно подржавају одређене институције локалне заједнице. Поменуто не задовољава потребе, како корисника тако и особља невладиних организација.

Провођење посебних програма са фокусом на дјецу, реализује се од стране одређеног броја невладиних организација: Удружење родитеља и пријатеља дјеце и омладине са потешкоћама у развоју "Ведар Осмијех" предузео је активности у оквиру рада радионице у којој су ангажовани родитељи и дјеца, а односи се на производњу ролни за фискале касе. Удружење родитеља са четворо и више дјеце "С 4+" укључено је у активности организовања дјеце у Кумбору у надлежности активности ЈФДЗ РС.

Приватни сектор

Доношењем Закона о предузећима 1989. године, дат је правни оквир за бржи развој приватног предузетништва. Међутим ратна збивања 90-тих година омела су развој тог сектора, као што су уништила и већ постојећу индустријску производњу. У послеријатним годинама, у условима тржишног привређивања све више расте утицај приватног предузетништва.

У општини Билећа приватно предузетништво заступљено је у областима: трговине, угоститељства, пољопривреде, вађење и обрада камена, производње и прераде, саобраћајне дјелатности, здравствених услуга, и осталих пословних и личних услужних дјелатности.

Данас у Билећи ради 112 малих и средњих предузећа, највише трговинских, остало је у области грађевинске дјелатности, текстилне, металне, прехранбене и других. Самосталних предузетничких радњи је 176, највише трговинске дјелатности, затим угоститељске и занатске, док су професионалне дјелатности заступљене у мањем обиму. У оквиру дјелатности приватног сектора, у општини Билећа, на дан 31.05.2009. год. запослене су 1 722 особе.

Подршка приватног сектора локалној заједници је најчешће у облику спонзорства у одржавању разних манифестација у локалној заједници и спонзорства спортских клубова.

Општина Билећа

Општина дјелује на побољшању услова живота у свим областима. Руководство Општине и административне службе раде на обезбјеђењу што квалитетнијих услова за живот и стварање урбане средине са свим потребним садржајима. У циљу наведеног Скупштина Општине је 2008. године донијела **"Стратегију развоја општине Билећа (2008-2013)"**.¹⁷

Општинска администрација, у Одсјеку за друштвене дјелатности, поред шефа одсјека има запослене: 1 референт за спорт, физичку културу, омладину и хуманитарну помоћ, 1 референт за област културе и предшколског образовања, као 1 референта за социјалну и здравствену заштиту. У Матичним уредима општине Билећа: Билећа, Дивин, Крстаче, Мека Груда и Плана запослено је 5 особа (4М/1Ж).¹⁸ Подаци добијени од стране Бироа за запошљавање указују на чињеницу да је у истом запослено 2 особе (2Ж) које по систематизацији раде и на питањима

¹⁷ Општина Билећа

¹⁸ Општина Билећа, (јули 2009). Од октобра 2009. године запослена је и једна особа која покрива област средњешколског образовања

младих.¹⁹ Исто тако, Општина Билећа има формирану **"Комисију за питања младих"**, као и **"Савјет младих"** који има 5 чланова. Нема ни једна дјевојка у Савјету младих, што упућује на потребе које се односе на гендер питања.²⁰

Општина Билећа је додијелила простор одређеном броју активних невладиних организација: НВО "Зора"; Удружењу родитеља и пријатеља дјеце и омладине са потешкоћама у развоју "Ведар осмијех", Одреду извиђача "Старина Новак" и Удружењу гуслара и епских пјесника "Влатко Вуковић".

ОО "Црвени крст"

ОО "Црвени крст" Билећа активно дјелује од 1992. године. У поменутој организацији запослено је на неодређено вријеме 3 особе (ЗЖ) са ССС, а накнаде за плате покрива Општина Билећа. У оквиру дјеловања "Црвеног крста" заступљен је волонтерски рад. Као сталан волонтер, ангажована је 1 особа (1М) који је предсједник ОО "Црвени крст" у Билећи. Остали волонтери се ангажују по потреби, а тренутно је активно 10 волонтера/ки. ОО "Црвени крст" се у већини случајева бави питањима сиромашних породица и старих и немоћних лица, те нема активности које се тичу одређених питања дјеце. У циљу укључивања младих у активности у локалној заједници, исти су укључени у волонтерски рад, све у зависности од потреба.

Постоје и одређени пројекти које имплементира ОО Билећа, као и редовне активности "Црвеног крста" које се раде током године. Међу поменутим активностима је и обиљежавање значајнијих догађаја као што су: "Недеља црвеног крста" (8-15. маја), "Недеља туберкулозе" (14-21. септембра), "Недеља обиљежавања опасности од мина" (8-15. децембар) и др. ОО "Црвени крст" општине Билећа ради на активностима пројекта који се односи на помоћ социјално угроженим породицама. Пројекат финансира Општина Билећа од 2005. године, а у оквиру пројекта укључено је 75 најугроженијих породица које добијају дневно 1 хљеб и 1 литар млијека.

Мјесне заједнице

На територији општине Билећа постоји 61 насељено мјесто које чине **10 мјесних заједница**: Билећа, Подосоје, Дивин, Крстаче, Мека Груда, Плана, Врањска, Баљци, Фатница и Мириловићи.

У Општини Билећа запослено је 5 референата који прати рад мјесних заједница, а све у складу са Законом о локалној самоуправи. У оквиру свог рада, исти могу да утичу на побољшање живота дјеце и одраслих. Представници МЗ дјелују у оквиру Савјета МЗ, на којима се одлучује о приоритетним питањима у оквиру МЗ. Одржавају се редовни, непосредни, контакти између локалне власти и

¹⁹ Биро за запошљавање

²⁰ Општина Билећа

становништва. Такође, кад се одлучује о питањима од изузетног значаја за становнике мјесних подручја одржавају се зборови грађана.

Питања инфраструктуре на мјесним подручјима рјешавају се по програмима рада МЗ као и заједничким пројектима. У циљу побољшања комуникације и сарадње између Општине и грађана кроз сарадњу на одређеним пројектима од интереса за обадвије партнерске стране, Скупштина Општине је донијела "Стратегију развоја општине Билећа за 2008 - 2013. годину.

2.2 Идентификација проблема/ појава у оквиру дјечије заштите и социјално искључених група дјеце

Општински управни одбор Пројекта "Јачање система социјалне заштите и инклузије дјеце (SPIS) у БиХ: Увођење рефералног модела социјалне заштите и инклузије на опћинском/општинском нивоу" Билећа је, током јула 2009. године, урадио документ "Процјена система дјечије заштите у општини Билећа". На основу прикупљених података, процјене и анализе ситуације у општини идентификовани су следећи кључни проблеми:

- недовољно издвајање финансијских средства за финансирање дјечије заштите;
- присутност различитих социјално искључених група дјеце и младих;
- неадекватна законска регулатива, те недовољно и неадекватно провођење постојеће;
- професионални стандарди и механизми одговорности су слаби;
- непостојање адекватне међусекторалне сарадње институција/ организација;
- недостатак адекватног простора за рад и техничке опреме у институцијама/ организацијама;
- недостатак запосленог/ ангажованог стручног кадра;
- недовољан рад на превенцији и раној идентификацији проблема код дјеце;
- сва препозната дјеца са психофизичким сметњама, из низа разлога, нису прошла процес регистрације, специјалистичке прегледе и дијагностицирање од стране стручњака;
- недостатак едукације наставника за рад са дјецом са психофизичким сметњама;
- економска мотивација наставног кадра за рад са дјецом са психофизичким сметњама није довољна;
- због низа фактора, неадекватно провођење инклузивне наставе отежава рад наставног кадра што негативно утиче на цјелокупне резултате инклузије;
- непостојање адекватних прилагођених индивидуалних програма рада за дјецу укључену и инклузивно образовање;
- утицај традиције и недостатак знања и вјештина, као и недостатак сензибилности за проблеме дјеце са психофизичким сметњама;

- недовољна информисаност и едукованост родитеља дјече са психофизичким сметњама;
- пасивност родитеља да се укључе у процесе одлучивања и подузимање акција у циљу промјене ситуације;
- непостојање изграђеног система едукације професионалног кадра који се бави овом проблематиком од стране надлежних институција;
- непостојање јединствене базе података о свим социјално искљученим групама;
- недовољна средства за набавку дидактичког материјала за актере дјечије заштите којима су поменута средства неопходна (школе, ЦСР, невладине организације);
- присутност великог броја дјече са сметњама у гласу, говору и језику;
- пораст броја дјече са друштвено негативним понашањем и малолетничке делинквенције;

У процесу процјене и анализе ситуације базиране на прикупљеним подацима, а уз кориштење HRBAP методологије, идентификоване су сљедеће **социјално искључене групе дјече** уз напомену да су прве три групе одређене као приоритетне²¹:

1. Дјеца ометена у психофизичком развоју;
2. Дјеца без родитељског старања и дјеца из непотпуних породица;
3. Дјеца са проблемима у понашању – васпитно запуштена дјеца;
4. Дјеца из сиромашних породица;
5. Дјеца са проблемима болести зависности;
6. Дјеца обољела од специфичних обољења (дијабетес и сл.).

- **"Подршка инклузивном окружењу у Босни и Херцеговини"**

У оквиру SPIS пројекта Удружење "Друштво уједињених грађанских акција - Дуга" Сарајево имплементира пројекат "Подршка инклузивном окружењу у Босни и Херцеговини" у временском периоду од маја 2009. године до децембра 2010. године. Пројекат се имплементира уз сагласност релевантних министарстава просвјете РС и ФБиХ, просвјетно педагошких завода, те представника локалне власти општина/опћина у којима се исти реализује. Поменути пројекат има за циљ пружање стручног знања и техничке подршке институцијама/установама које су задужене за осигуравање квалитетног инклузивног образовања у одабраним заједница SPIS пројекта у БиХ.

²¹ *Социјална искљученост представља процес којим се одређени појединци "одгурују" на руб друштва те их се, због њиховог сиромаштва, непосједовања основних вјештина и знања те немогућности цијеложивотног учења, или због дискриминације, спречава да у цијелости судјелују. Ово их удаљава од могућности запошљавања, стварања дохотка и образовања као и од социјалних и мрежа које постоје унутар заједнице. Тако они имају мало могућности приступа моћи и тијелима задуженим за одлучивање те се често осјећају немоћнима и у немогућности да на било који начин утјечу на одлуке које се директно тичу њиховог свакодневног живота. – извор података: – Социјална укљученост у БиХ, Извјештај о хуманом развоју 2007, UNDP/IBHI, стр. 25*

²¹ *Конвенција о правима дјетета*

Корисници пројекта су дјеца са посебним образовним потребама и њихове породице. У пројекту циљне групе чини 20 савјетника/ца педагошких завода БиХ, 100 упосленика/ца служби јавних дјелатности у локалним заједницама, те 520 особа наставног кадра.

Активностима пројекта се настоји унаприједити окружење које подстиче недискриминацију у образовању БиХ. Такво окружење треба бити усмјерено на дијете и обезбиједити основно образовање сваком дјетету, а нарочито дјетету са посебним образовним потребама. У циљу остварења поменутог, од стране професионалаца/ки одржан је низ едукација.

- У оквиру пројекта у јуну 2009. године, обуком је обухваћено 100 упосленика/ца служби јавних дјелатности у локалним заједницама. Обука је имала за циљ подизање свијести о правима дјеце на одговарајуће образовање, повећање разумијевања о могућим приступима приликом осигуравања ових права и унапређење квалитета и објективности доступних ресурса и услуга.

- Током септембра 2009. године реализована је обука за 20 савјетника/ца педагошких завода БиХ, а у циљу подстицања приступа дјечи са посебним образовним потребама кроз стварање спремности окружења школе за сарадњу која подстиче учење, савладавање нових вјештина и размјену информација.

- У циљу одрживости, континуираног усвајања нових знања и квалитетног рада, креиран је материјал за инклузивно образовање (прилози са едукација, савјети за наставу у хетерогеним одјељењима, додатни материјал за читање), те исти дистрибуиран свим значајним актерима (CD).

- За 200 особа наставног кадра планирана је обука на тему инклузије, а до сада обуку је прошло 203 учесника/це у 9 СПИС општина, с тим да је обука у општини Лакташи планирана у децембру 2009. године. У општини Вишеград обуком је било обухваћено 24 учесника/це, Билећи 21 учесник/ца, а у општинама Нови Град и Котор Варош по 19 учесника/ца.

- Евалуације програма обуке су указале на потребу развоја додатних образовних пакета у одабраним заједницама које би укључивали (подизање стручних компетенција менаџмента школа, родитеља, наставника предметне наставе, програме развоја математичких идеја и концепата у раду са дјецом са препрекама у учењу и учешћу, програме развоја језичко – говорних стратегија у раду а дјецом са посебним образовним потребама, стратегије рада са дјецом изазовног и ометајућег понашања, набавку основног дидактичког материјала, образовне пакете који доприносе унапређењу развоја школа и наставног процеса уопште.

До краја августа 2010. године завршиће се активности на припреми књиге "Приче о инклузивном образовању", а иста ће се дистрибуирати образовним институцијама и невладиним организацијама. Књига је рађена у циљу документовања праксе инклузивног образовања у БиХ.

У оквиру пројектних активности, значајно мјесто заузима промоција пројектних резултата.²²

²² Удружење "Друштво уједињених грађанских акција – Дуга", Сарајево

1. Дјеца и омладина ометена у психофизичком развоју

Лицима ометеним у психофизичком развоју ЈУ ЦСР пружа одређене облике заштите: благовремено откривање случајева, упућивање на специјалистичке прегледе и категоризацију, одговарајућу рехабилитацију и слично.

Према подацима од јула 2009. године у општини је регистровано 23 малољетне особе са посебним потребама/ сметњама у психофизичком развоју, као и 4 пунољетне особе које се због сметњи третирају као дјеца.²³ Регистровано је 17 дјеце са комбинованим сметњама и посебним потребама (9М/ 8Ж) старосне доби од 0 до 15 година, те 6-оро (2М/ 4Ж) младих старосне доби од 15 до 18 година са Down синдромом. Подаци са којима располаже ЈУ ЦСР указују на потребу за већом бригом према дјечи са посебним потребама.

На основу података ЈУ ЦСР у општини Билећа од септембра 2009.године, евидентирано је **22 дјеце са психофизичким сметњама**. Од 22 поменуте дјеце, 4 дјеце је са сметњама у физичком развоју, 4 са тежим менталним поремећајем, 3 са лаким менталном сметњом, 8 са комбинованим сметњама, а 3 су са другим сметњама.²⁴

У периоду од 2007 до септембра 2008 године, у предшколску установу, Дјечији вртић "Будућност", била је укључена 1 дјевојчица –категорисана са сметњама у физичком развоју, а у 2008/2009 години ни једно дијете са психозифичким сметњама није уписано у дјечији вртић, из разлога што родитељи нису заинтересовани за упис такве дјеце.²⁵

Због недовољне просвјешћености родитеља, те не заинтересованости уже породице, одређени број дјеце није прошао специјалистичке прегледе и нису разврстани.

Основну школу у општини Билећа у школској 2008/09. години похађало је у оба двије основне школе 1 312 ученика и ученица. Од поменутог броја **9 ученика/ца је са посебним потребама** и укључено у инклузивно образовање са којима се ради по посебном програму за дјецу, а све у складу са инструкцијама Републичког педагошког завода РС. Нема специјалних одјељења намијењених за дјецу са психофизичким сметњама.

Друштвена заједница није довољно упозната са њиховим постојањем нити проблемима породица у којима су дјеца са посебним потребама. ЈУ ЦСР углавном пажњу усмјерава ка евидентирању те дјеце, а мањим дијелом на његу и развој због финансијских и кадровских не могућности.

²³ ЈУ ЦСР Билећа

²⁴ ЈУ ЦСР у оквиру документа посебно усмјерени пројекат "Подрица дјеци са сметњама у психофизичком развоју у општини Билећа"

²⁵ ЈУ ЦСР Билећа

У табели која слиједи дат је преглед према врстама ометености и оштећења дјеце, закључно с октобром 2009. године:

Ред. бр.	Дјеца и омладина ометена у психофизичком развоју	22
1.	Дјеца ометена у физичком развоју	4
2	Тежи ментални поремећај	4
3.	Умјерена ментална поремећеност	-
4.	Лака ментална поремећеност	3
5.	Комбиноване сметње	8
6.	Лица са другим сметњама	3

У евиденцији ЈУ ЦСР постоје дјеца са другим сметњама (целијаклија, дијабетес, SCH) и остале које нису обухваћене Правилником о разврставању лица са сметњама у психичком и физичком развоју, те та дјеца не могу да остваре одређена права предвиђена Законом о социјалној заштити.

Када је у питању предузимање првих корака у циљу пружања помоћи дјечи са психофизичким сметњама, најчешћи проблем су родитељи који из низа разлога не желе да прихвате да дијете има сметњу.

У оквиру Закона о основном образовању РС, у категорију дјеце са посебним потребама укључују се:

- дјеца са тјелесним и чулним оштећењима (тјелесно инвалидна, слијепа и слабовидна, глува и наглува, са поремећајима у говору и гласу);
- дјеца која су ментално ометена (психичка ометеност лакшег, умјереног и тежег степена);
- дјеца која су вишеструко ометена у развоју (са двије или више ометености);
- аутистична и дјеца са другим сметњама.

Утврђивање врсте и степена ометености у развоју дјеце врши се на основу приједлога одговарајуће Комисије за разврставање лица са психофизичким оштећењима. Рјешењем којим се утврђује врста и степен ометености у развоју утврђује се и способност стицања основног образовања и програм по којем ће се дијете школовати.²⁶

За инклузивну наставу се не издваја довољно финансијских средстава, те школе нису у потпуности опремљене, а наставни кадар није довољно образован за овакав вид рада.

У зависности од степена ометености и потреба, дјеца и омладина ометена у психофизичком развоју корисници су одређених права у оквиру социјалне и дјечије заштите. По подацима ЈУ ЦСР од октобра 2009. године, слиједи преглед дјеце са психофизичким сметњама која остварују одређено право:

- дјечији додатак остварује 27 дјеце,
 - социјалну помоћ 22 дјеце,
- Укупно остварено 49 права.

²⁶ Извор информација: Закон о основном образовању и васпитању, Сл. гласник РС, бр. 74/8

Уз подршку Општине и других институција од значаја за дјечију заштиту у оквиру Удружења родитеља и пријатеља дјеце и омладине са потешкоћама у развоју "Ведар Осмијех", у јулу 2009. године основан је **Дневни центар дјеце и омладине са потешкоћама у развоју**. Једну особу, која је запослена на неодређено вријеме, финансира Општина Билећа. Остало ангажовано особље су волонтери или примају накнаду у оквиру одређеног пројекта док се његова реализација одвија. Дневни центар за дјецу и омладину са потешкоћама у развоју представља велики помак у активностима од значаја за дјецу и омладину са присофизичким сметњама, а рад истог неопходно је јачати кроз различите видове подршке.

2. Дјеца без родитељског старања и дјеца из непотпуних породица

Према подацима ЈУ Центра за социјални рад на подручју општине регистровано је 5 дјеце без родитељског старања.

Одрастање дјеца без родитељског старања је велики друштвени проблем, како за дјецу, тако и за друштво у цјелини. Одрастати без родитељског старања, не представља само економски проблеме, већ то представља велику препреку емоционалном и душевном развоју дјетета коме је неопходна љубав родитеља.

Исто тако, постоје дјеца која немају адекватну бригу родитеља. Чест је случај да при разводу бракова дјеца остају да живе са једним од родитеља, док други родитељ иако има законску обавезу, не учествује у подизању, васпитању и издржавању малодобног дјетета. Такви родитељи се у складу са законом не сматрају самохраним иако у пракси они то јесу. Евидентан је недостатак ефикасних законских механизма којима би се обезбједила наплата алиментације од родитеља са којим дијете не живи.

Поред тешке економске ситуације дјеца без родитељског старања су изложена стресу, веома често, свакодневне проблеме нису у могућности да ријеше, па чешће оболијевају и улазе у још већу душевну и економску кризу. Немају се коме обратити за помоћ и препуштени су сами себи, недовољно су информисани о својим правима и немоћни у борби за рјешавање својих проблема. То наравно много утиче и на специфичне емоционалне и психолошке услове у којима дјеца без родитељског старања одрастају.

ЈУ Центар за социјални рад располаже са базом података за ову категорију дјеце, али није у прилици пружити адекватну подршку.

Р.бр.	Малољетни корисници породичне заштите	Стање на дан 30.09.2009.
1	Дјеца напуштена од родитеља смјештена у хранитељску породицу	2
2.	Родитељи спријечени да врше родитељску дужност	3
3.	Дјеца стављена под старатељство	5
УКУПНО		10

3. Дјеца са проблемима у понашању – васпитно занемарена дјеца

Према подрацима ЈУ Центра за социјални рад Билећа на територији општине регистровано је 4 дјеце која су васпитно занемарена. Најчешћи узроци појаве малољетничког преступништва су тешка економска и материјална ситуација као и промјењен систем вриједности у породици, школи и друштву уопште.

Од поменутих 4 случаја који се налазе на евиденцији Центра према једном малољетнику изречена је мјера појачан надзор органа старатељства, а према 3 малољетника појачан надзор од стране родитеља. Тренутно је 3 дјеце у поступку рјешавања код Суда у Требињу.

По подацима полиције, од 2006. године до јуна 2009. године, евидентирано је 17 малољетника у сукобу са законом: Против живота и тјела – Кривично дјело- тјелесна повреда- 1 малољетник; Против слободе и права човјека -Кривично дјело- угрожавање сигурности-1 малољетник; Наркоманија – а) посједовање и омогућавање уживања опојних дрога, б) регистровани уживаоци опојних дрога - омогућавање уживања опојних дрога – свједоци- 2 лица; Против имовине (крађе и др.)-Кривична дјела крађе, тешке крађе и разбојништва - 11 малољетника; Против јавног реда и правног саобраћаја - Кривична дјело- насилничко понашање и кривично дјело напада на службено лице у вршењу службене дужности - 2 малољетника. У општини Билећа не дјелује Основни суд општине Билећа, већ становници Билеће услуге Суда добијају у општини Требиње.²⁷

Породични фактори који доводе до асоцијалног понашања дјеце и омладине су: поремећени брачни и породични односи, запостављање дјетета и његових потреба, непостојање породичног ауторитета, развод бракова, неједнаки и неадекватни васпитни ставови родитеља, непотпуне породице, неадекватно провођење слободног времена и др.

Узроци асоцијалног понашања у школи су: породични фактори, погрешан приступ и тумачење демократизације и модернизације друштва, лош успјех, незаинтересованост и негативан однос према школи, лош утицај вршњачких група, неприхватање младих од стране њихових вршњака, промјењена улога наставног кадра, поремећај вриједности, недостатак могућности да дјеца квалитетно проводе слободно вријеме (културни садржај) и др. Током школске 2008/09. године у основним школама и средњој школи на крају школске године сви ученици су имали примјерно владање. Поменуто указује на чињеницу да не постоји јединствен приступ и критериј када се ради о анализи понашања дјеце и младих.

Друштвени узроци који доприносе поремећају у понашању дјеце и младих су: утицај мас медија, толерантнији став према чињењу преступничког понашања због поремећеног система вриједности, непостојање институција за превенцију малољетничког преступништва као и организованог провођења слободног времена,

²⁷ Полицијска станица Билећа

те непостојање установа за третман малољетника асоцијалног понашања у циљу рехабилитације.

У општини дјелује Полицијска станица Билећа чији је број запослених у складу са европским стандардима, али нема запослених који се искључиво баве питањима дјечије заштите. У Републици Српској не постоји закон о малољетничкој делинквенцији, те се она рјешава у оквиру Закона о кривичном поступку РС²⁸. Полицијска станица нема адекватне електронске базе података о дјечи.

Полицијска станица сарађује са школама и ЈУ ЦСР у циљу праћења и сузбијања малољетничке делинквенције, али у евиденцији нема малољетничке делинквенције која није ни законом регулисана у Републици Српској.²⁹ У општини нема регистрованих случајева проституције, просијачења, и младих који конзумирају алкохол или дрогу, али по подацима добијеним од полиције, посљедних година изражен је пораст конзумирања алкохола и девијантног понашања.

Полицијска станица ради на едукацији дјеце основних школа из области безбједности у саобраћају и заштити од наркоманије.³⁰

Обзиром на добијене податке од основних школа, ЦСР и Полицијске станице, стиче се утисак да су школе неоправдано толерантне када се ради о евиденцији ученика са поремећајима у понашању, што негативно резултира јер се умањује потреба за рад на превенцији. Често се малољетнички преступници јављају као рецидивисти што условљава потребу за систематским, свеобухватним радом на превенцији која би обухватила савјетодавни рад како са дјецом тако и са родитељима. Нема јединствене базе податаке малољетника са проблемима у понашању.³¹

Постоји сумња да је одређен број дјеце изложен различитим облицима насиља, али не постоје подаци о броју дјеце јер је проблем још увијек табу тема. Досадашње искуство потврђује да је веома тежак процес откривања и доказивања било којег облика насиља над дјецом (породично, сексуално, вршњачко...). Проблем насиља у породици је неистражено и запостављено јер се сматра "приватним проблемом" сваке породице у који се нико не треба мијешати. Такав је став насилника, али и друштвене средине. Истраживања указују на чињеницу да је већина насилника одрасла у породици у којој је било присутно насиље. Поменути би се требале бавити све институције/организације од значаја за дјечију заштиту у циљу рада на превенцији.

2.3 Анализа основних узрока проблема

Анализа основних узрока проблема је извршена од стране чланова/ица ОУО пројекта у општини Билећа, а у складу са HRBAP методологијом, тј. уз кориштење концептуалног оквира анализе стабла проблема са освртом на неуспјех система,

²⁸ Извор информација: Закона о кривичном поступку РС ("Сл. гласник РС", бр.50/03)

²⁹ Извор информација: Полицијска станица Билећа

³⁰ Извор информација: Административна служба Општине Билећа

³¹ Извор информација: ЈУ Центар за социјални рад Билећа

друштва и појединаца из локалне заједнице. Анализом је омогућен увид у опште узроке за социјалну искљученост идентификованих група дјеце. Неки специфични узроци су издвојени за сваку од појединачних социјално искључених група дјеце у оквиру ставке 2.2, а у наставку издвајамо генералне узроке проблема:

- **Неуспјех система** да осигура услове за остваривање дјечијих права што се огледа у сљедећем: неадекватној примјени законске регулативе; непостојању одговарајућег тијела за превентивно, правовремено дјеловање и предлагање мјера; неадекватној финансијској подршци, тј. алокацији буџетских средстава; непостојању јединствених база података за социјално искључене групе; недовољној сарадњи свих актера дјечије заштите на локалном нивоу; неадекватним санкцијама и казним мјерама за неизвршавање обавеза и задатака; неадекватној техничкој, просторној опремљености као и кадровској заступљености професионалаца у релевантним службама; ниском степену мотивације запослених; непостојања инфраструктуре за рад са дјецом и младима; непостојање установа за прихватање и рад са младима; недовољна освијешћеност родитеља по питању њиховог учешћа у креирању и доношењу закона; непостојање сензибилитета професионалаца који доносе одлуке и др.

- **Неуспјех друштва/ заједнице** се односи на: неповољно социо-економско окружење; немогућност запошљавања; недовољној информисаности јавности о проблематици у сфери дјечије заштите; недовољним садржајима за квалитетно провођење слободног времена дјеце и младих; постојање предрасуда и маргинализовање група дјеце; недовољан број превентивних и едукативних програма; непостојање програма рехабилитације; недовољне подршке локалне заједнице и др.

- **Неуспјех појединца** се односи на недовољну едукованост родитеља о вршењу родитељске дужности; незаинтересованост родитеља на удруживање и преузимање иницијативе; пасивност родитеља; недовољна едукованост професионалаца о новим методама и услугама, те мотивисаност професионалца у односу на услове рада; техничку опремљеност; недовољан стручни кадар и др.

Разрађени примјери концептуалног радног оквира налази се у Анексу 4., а анализа узрока у оквиру концептуалног оквира у Анексу 3.

3. ПРЕГЛЕД ДОСАДАШЊИХ UNICEF/ IBNI ПРОЈЕКТА са освртом на акционе планове развоје дјечије заштите 14 циљаних општина/опћина

3.1 Резултати и научене лекције

Уз подршку и сарадњу са UNICEF-ом, IBNI од 2003. године до сада реализује пројекте у циљу промовисања дјелотворне и ефикасне политике дјечије заштите на свим нивоима, а која доприноси смањењу сиромаштва, неједнакости и социјалне искључености, те успостави сигурне средине за сву дјецу и БиХ.

Реализација UNICEF/IBNI пројектних активности је заснована на HRBAP методологији (Human Rights Based Approach to Programming), тј. планирање засновано на поштивању људских права. Увођењем поменуте методологије, направљен је значајан утицај на повећање освјешћености и сензибилизацији појединаца, група и локалне заједнице по питању права дјетета и остваривање истих.

У циљу увођења и развоја мјешовитог и међусекторалног приступа, у циљаним општинама/ опћинама пројекта, успостављени су општински/опћински управни одбори. ОУО су успостављени у циљу јачања општинског/ опћинског менаџмента политике дјечије заштите. То су међусекторална тијела одговорна за свеобухватно планирање и имплементацију акционих планова социјалног укључивања у систем дјечије заштите и акционих планова развоја механизма мониторинга уписа дјеце у основне школе у циљаним локалним заједницама пројекта.

Реализација пројектних активности је омогућила следеће:

- Уведена је методологија приступа програмирању базираног на људским правима (HRBAP) у реформу система дјечије заштите на централном и локалном нивоу;
- Ојачан општински менаџмент политике дјечије заштите и пружање услуга дјечије заштите кроз успоставу и дјеловање Општинских управних одбора Пројекта;
- Успостављени локални Акциони планови развоја дјечије заштите засновани на HRBAP методологији, промоцији и примјени мјешовитог система дјечије заштите (мултидисциплинарна и међусекторална сарадња) заснованог на партнерству и приступу окренутом клијенту; Акциони планови су у свих девет општина/ опћина усвојени од стране Скупштина општине/ Опћинских вијећа и тако постали локалне стратегије за развој дјечије заштите;
- Акциони планови су усмјерени на развој и промовисање мјешовитог система дјечије заштите (међусекторалне и мултидисциплинарне сарадње), јачање информационог система кроз (ре)идентификацију корисника и успоставу база података о социјално искљученим групама дјеце, подршку идентификованим приоритетним социјално искљученим групама дјеце, као и на медијску промоцију у сврху сензибилизација јавности о правима дјетета и потреби рјешавања проблема идентификованих у систему дјечије заштите;
- У шест циљаних општина/опћина: Бугојно, Градишка, Какањ, Теслић, Билећа и Горажде, општински/ опћински управни одбори су прерасли у општинску/опћинску Комисију за унапређење дјечије заштите;
- Успјешно су реализовани Акциони планови развоја механизма мониторинга уписа дјеце у основну школу у свих 14 општина UNICEF/ IBNI пројекта у оквиру којих су успостављене функционалне базе података на локалном нивоу за адекватно праћење уписа дјеце у основне школе;
- У оквиру компоненте развоја политика омогућен рад ентитетских Савјетодавних група за развој политика дјечије заштите (CPRAG) усмјерених на развој и унапређење политика дјечије заштите у БиХ, те

- објављен одређен број публикација усмјерених на унапређење политика унапређења социјалне инклузије у систему дјечије заштите БиХ;
- Успостављен документ "Анализа ситуације у систему дјечије заштите у Босни и Херцеговини";
 - Објављене публикације: "Проблеми дјеце и омладине у контексту људских права у Босни и Херцеговини", "Социјална инклузија дјеце у БиХ - приједлози и препоруке за развој политика", "Рад са социјално искљученим групама дјеце".

4. СИСТЕМ ДЈЕЧИЈЕ ЗАШТИТЕ У ОПШТИНИ БИЛЕЋА

4.1 Мапирање система дјечије заштите

Систем дјечије заштите у БиХ укључује више сектора дјеловања друштва у циљу заштите дјетета у БиХ: социјални, образовни, здравствени, правосуђе и полиција, као и невладин и приватни сектор и породица. Институције и организације активне у систему дјечије заштите, у складу са релевантним нивоима одговорности, дјелују и пружају услуге у складу са релевантним законодавством, мандатима, овластима, описом посла, процедурама извјештавања и изворима финансирања.

Државни/ ентитетски ниво

Државни/ ентитетски ниво система дјечије заштите има мандат доношења одговарајуће оквирне законске регулативе по питању дјечије заштите, као и контроле нижих нивоа система путем одређених инспектората релевантних одређеном сектору.

Систем дјечије заштите на државном нивоу укључују дјеловање релевантних државних институција законодавне, извршне и судске власти. Уједно, радом државних институција и министарства омогућена је припрема, доношење закона и других докумената која се тичу дјечијих права као што су: "Државна стратегија за борбу против насиља над дјецом (2007-2010)", "Стратегија против малолетничког преступништва у БиХ", "Иницијални извјештај о насиљу на дјецом у БиХ"³² и др.. Ова министарства сарађују са локалним и међународним организацијама за заштиту људских права и слобода, врше мониторинг и припремају извјештаје о имплементацији међународних конвенција које је ратифицирала Босна и Херцеговина. У питању су: Министарство за људска права и избјеглице, Министарство цивилних послова, Министарство сигурности и Министарство правде. У оквиру ових министарстава дјелују и посебна тијела као што су: Вијеће за дјецу БиХ³³, Државне групе и подгрупа за спречавање трговине дјецом и др.

³² Извјештај о насиљу над дјецом у Босни и Херцеговини је усвојен од стране Вијећа министара Босне и Херцеговине на 112. сједници одржаној 16.03.2006. године

³³ Вијеће за дјецу БиХ је успостављено крајем 2002. године, с циљем да прати имплементацију Државног акционог плана за дјецу за период 2002-2010 године. Од свог оснивања, Вијеће за дјецу је

Носиоци социјалне и дјечије заштите у Републици Српској су Влада РС и локалне заједнице. Влада РС је носилац уређивања и дефинисања односа, права, дужности, одговорности и садржаја социјалне, дјечије и здравствене заштите. Министарство здравља и социјалне заштите РС надлежно је за надзор над стручним радом ЦСР, ЈФДЗ РС као и домова здравља.

У циљу обезбјеђивања средстава за остваривање права од општег интереса из Закона о дјечијој заштити РС у Републици Српској је основан Јавни фонд за дјечију заштиту РС. Накнаду за вријеме кориштења породичног одсуства, матерински додатак, помоћ за опрему новорођенчета, додатак за дјецу, задовољавање развојних потреба дјеце, предшколско васпитање и образовање за дјецу без родитељског старања и дјеце са посебним потребама, васпитно-образовни програми и припремање дјеце за школу као и бројне друге услуге покрива Јавни фонд за дјечију заштиту РС.³⁴ Финансирање свих поменутих облика дјечије заштите преко Јавног фонда за дјечију заштиту РС, врши се издвајањем 1,4 % из бруто плате свих запослених радника/ца у Републици Српској, поклонима и донацијама, кориштењем расположивих средстава од издвајања, односно прометовања хартија од вриједности како домаћих тако и иностраних кредита.³⁵

Основне активности Министарства просвјете и културе Републике Српске односе се на: предшколско, основно и средње образовање и васпитање. Међу институције које су у надлежности Министарства просвјете и културе РС, значајно мјесто у области образовања заузима Републички педагошки завод РС и Завод за уџбенике и наставна средства Републике Српске. Министарство просвјете и културе РС, односно Републички педагошки завод РС, врши управни и стручно-педагошки надзор над радом основне школе.³⁶

Поред бројних управних и других стручних послова који се односе на остваривање надлежности Републике Српске, Министарство правде РС врши надзор над радом правосудне управе, казнено-васпитних установа, стара се о извршењу кривичних и прекршајних санкција, о функционисању казнено поправних и васпитно поправних установа и тд.

Влада Републике Српске има мандат да врши надзор над стручним радом министарстава Републике Српске.

Општински ниво

На локалном нивоу општина има мандат, тј. надлежна је за непосредно обављање послова локалне самоуправе утврђене Законом о локалној самоуправи Републике

дјеловало у правцу омогућавања блиског мониторинга дјечијих права широм земље и креирања релевантних политика да би се превазишли изазови с којима се суочавају дјеца широм Босне и Херцеговине. Вијеће за дјецу је активне сараднике пронашло у државним владиним и невладиним партнерима и међународним организацијама. Вијеће за дјецу је 17.07.2008. упутило за јавну расправу документ „Ревидирани Акциони план за дјецу БиХ 2001-2010“;

³⁴ Извор информација: Закон о дјечијој заштити РС, Сл.гласник РС, бр. 4/ 02

³⁵ Извор информација: Закон о доприносима РС, Сл. гласник РС, бр. 31/ 09

³⁶ Извор информација: Закон о основном образовању и васпитању РС, Сл. гласник РС, бр. 74/ 08

Српске,³⁷ односно Статутом Општине. На основу Правилника о унутрашњој организацији прати и осигурава извршење послова у области образовања, социјалне и здравствене заштите у складу са законском регулативом, као и другим прописима и актима. Општина такође у оквиру законом датих могућности предлаже и у сарадњи са другим надлежним институцијама проводи политику у овим областима.³⁸

Опис послова општинских службеника обухвата: непосредно руковођење, организовање и усмјеравање рада служби, координацију и сарадњу са другим установама и невладиним организацијама; припрему и усвајање годишњих програма рада, периодичних планова и праћење њихових извршења; прикупљање података, израда анализа, припрему годишњих планова рада; сарадњу са институцијама/ организацијама на локалном и ентитетском нивоу; припрему и реализацију различитих пројеката од значаја за локалну заједницу.

Правилником о систематизацији радних мјеста успостављена је хијерархија тј. дефинисане су обавезе и одговорности свих службеника/ца у администрацији. Овим правилником предвиђено је и оцјењивање свих службеника/ца. Мониторинг се проводи по хијерархијском принципу. Класична супевизија се не проводи.

Из општинског буџета издвајају се средства за: финансирање рада ЈУ Центра за социјални рад (плате, материјални трошкови и сва давања предвиђена Законом о социјалној заштити РС, сем помоћи за оспособљавање за рад дјеце и омладине); материјални трошкови (топли оброк, трошкови енергије, набавка материјала, трошкови за текуће одржавање) за средње школе; трошкови спортских и других такмичења у основним школама; трошкове за спортске клубове; стипендије за ученике/це и студенте/киње; финансирање опремања теренских амбуланти при Дому здравља; финансирање мртвозорства; дјелимично финансирање епидемиолошке службе.

Социјални сектор

ЈУ Центар за социјални рад је установа социјалне заштите са јавним овлашћењима којег је основала Општина. У провођењу социјалне заштите ЈУ ЦСР врши следећа јавна овлашћења: рјешава у првом степену о остварењу права утврђених Законом о социјалној заштити РС; рјешава у првом степену о остварењу права из области дјечије заштите; рјешава у првом степену о остварењу права из области породичне заштите и старатељства; пружа услуге социјалног рада у поступку рјешења о правима из области социјалне заштите; врши исплату новчаних права утврђених законом. Исто тако, ЈУ ЦСР рад обавља стручне послове у провођењу социјалне заштите и социјалног рада, породичне заштите и дјечије заштите.

Мониторинг рада ЈУ ЦСР рад се проводи по хијерархијском принципу. Директор/ица извјештава Министарство здравља и социјалне заштите РС и Општину, тј. Одјељење за привреду и друштвене дјелатности. Предвиђен је и стручни надзор Комисије коју одреди Министарство здравља и социјалне заштите РС, а чији је задатак да оцијени: начин и ефикасност пружања услуга социјалне заштите; стручни рад, организацију, методе и технике стручног рада у установи; стручни рад

³⁷ Извор информација: Закон о локалној самоуправи РС, Сл. гл. бр. 101/04, 42/05, 118/05

свих, односно појединих профила стручних радника/ ца запослених у установи; опште услове рада; да ли се ЦСР придржава стручних упутстава и закључака усвојених на стручним скуповима и савјетовањима са стручним радницима који раде у креирању политика социјалне заштите.

Из општинског буџета издвајају се средства за материјалне трошкове, плате запослених, институционални смјештај и друга давања предвиђена Законом о социјалној заштити РС. Права по основу Закона о дјечијој заштити РС (дјечији додатак, матерински додатак, накнада плате за вријеме породичног одсуства, беби пакет и др.) исплаћује Јавни фонд за дјечију заштиту РС који се финансира из буџета Републике Српске (1,4 % бруто плате сваког запосленог радника издваја се у Јавни фонд за дјечију заштиту РС).

Образовни сектор

Школе су васпитно-образовне установе у којима се образују дјеца узраста од 6 до 18 година. Праћење и мониторинг се одвија путем републичког просвјетног инспектора и надзорника из Републичког педагошког завода Републике Српске. Републички педагошки завод РС нема надзорника за рад педагога.

Рад школа финансира се из буџета Републике Српске тј. финансира га Министарство просвјете и културе РС. Општина за средње школе покрива материјалне трошкове, суфинансира екскурзије и одржавање зграде. За основне школе даје помоћ за такмичења, одлазак на екскурзије, за одржавање зграда итд.

Здравствени сектор

Примарна здравствена заштита становништва општине проводи се у Дому здравља. Дом здравља пружа примарну здравствену заштиту становништву општина. Мониторинг напретка корисника се свакодневно врши, али мониторинг/ супервизија у Дому здравља не постоји. Извјештаји се подносе директору Дома здравља.

Здравствена заштита углавном се финансира преко Фонда здравства. Општина финансира мртвозорство и дјелимично хигијенско епидемиолошку службу.

Полиција/ Суд

Полиција има мандат да створи безбједно окружење за грађане општине, као и да проводи програме превенције у заједници, те врши услуге ране интервенције, процјене и регистрација, упућивања на друге релевантне институције и сарађује са истим у свакодневном раду. Број запослених је у складу са европским стандардима.

Суд има мандат да по питању одређених група дјеце која дођу у сукоб са законом доноси одлуке о упућивању, тј. смештају дјеце у васпитно-образовну установу, као и одлуке о повећаном надзору над истим. Суд сарађује са ЈУ Центром за социјали рад, полицијом и другим релевантним институцијама из локалне заједнице. Надзор над стручним радом полиције врши Министарство унутрашњих послова Републике Српске, а надзор над стручним радом судова врши Министарство правосуђа Републике Српске.

Медији

На територији општине Билећа, Радио Билећа је једино локално информативно гласило. Радио Билећа редовно извјештава и прати све догађаје везано за дјечију заштиту и социјалну инклузију. У скорије вријеме активан је Завичајни клуб "Освит" који у оквиру свог рада издаје локалне новине "Освит".

Невладине организације

Дјелатност невладиних организација и удружења је хуманитарног карактера и обавља се углавном добровољним радом чланова уз привремено укључивање волонтера. Својим активностима доприносе побољшању услова живота социјално искљученим групама. У оквиру свог дјеловања, а у складу са мандатом, невладине организације и удружења организују разне видове обуке за дјецу и омладину, промовишу заштиту људских права и јачања улоге младих, обављају послова на имплементацији пројеката који се односе на дјецу и младе, те дају допринос волонтерским ангажманима у реализацији одређених пројеката.

Мониторинг/супервизија се врши путем анкете, евалуационих упитника након радионица, мишљења корисника и неформалних разговора са корисницима невладиних организација и удружења имају искључиво податке за кориснике својих пројеката. Подаци се прикупљају зависности од врсте пројекта који се имплементирају или се припремају да би се имплементирали у заједници.

Невладине организације се финансирају путем донације из општинског буџета у виду једнократних грантова те донаторска средства за реализацију одређених пројеката. Општина је пружила подршку дјеловању невладиних организација кроз обезбјеђивање просторија за рад, кроз једнократне финансијске помоћи у складу са захтјевима невладиних организација као и подршку имплементацији пројеката по јавном позиву упућеном свим НВО из БиХ који ће се имплементирати на подручју општине.

Приватни сектор

У општини Билећа приватно предузетништво заступљено је у областима: трговине; угоститељство; пољопривреде; вађење, обрада камена, производња и прерада; саобраћајне дјелатности, здравствених услуга и осталих пословних и личних услужних дјелатности.

Приватни сектор повремено финансијски помаже спортске клубове и спортске и културне манифестације.

ОО Црвени крст Билећа

У поменутој организацији запослено је на неодређено вријеме 3 особе, а накнаде за плате покрива Општина Билећа. У оквиру дјеловања "Црвеног крста" заступљен је волонтерски рад. У циљу укључивања младих у активности у

локалној заједници, исти су укључени у волонтерски рад, све овисно о потребама. Постоје и одређени пројекти које имплементира "Црвени крст", као и редовне активности истог које се раде током године. Међу поменутих активностима је и обиљежавање значајнијих датума и активностима пројекта који се односи на помоћ социјално угроженим породицама.

Мјесне заједнице

У општини Билећа запослено је 5 референата који прати рад мјесних заједница, а све у складу са Законом о локалној самоуправи. У оквиру свог рада, исти могу да утичу на побољшање живота дјеце и одраслих. Представници МЗ дјелују у оквиру Савјета МЗ, на којима се одлучује о приоритетним питањима у оквиру МЗ. Такође, кад се одлучује о питањима од изузетног значаја за становнике мјесних подручја одржавају се зборови грађана.

4.2 Идентификација слабости/ недостатака система дјечије заштите

Носиоци дужности на општинском нивоу у систему дјечије заштите су: Општина, ЦСР, Дом здравља, васпитно-образовне установе, полиција и суд, НВО, медији и приватни сектор. У току анализе ситуације у сфери дјечије заштите у општини Билећа, а уз примјену инструмената HRBAP методологије, урађен је детаљан увид у недостатке који онемогућавају квалитетан континуитет услуга³⁹ и недостатке капацитета у односу на мотивацију, овлашћења и расположиве ресурсе носилаца дужности у сфери дјечије заштите. У наставку следи преглед идентификованих узрока за недостатке у континуитету услуга и капацитета по питању услуга за дефинисане социјално искључене групе дјеце:

Мотивација

Све институције/ организације су мотивисане за рад и пружање услуга у оквиру: превенције, ране идентификације, процјене и регистрација, ране интервенције, упућивање, одлучивање и механизма праћења и жалби. У оквиру рада актери дјечије заштите се сусрећу са проблемима који негативно утичу на њихове крајње резултате, а неки од њих су:

- пасиван став шире јавности наспрам значаја рјешавања проблематике са којом се суочавају дјеца из социјално искључених група;
- недостатак сензибилизованости за ову проблематику у заједници;
- недовољна брига друштва о дјечи;
- недостатка стручног кадра;
- недовољна међу-секторална и уопште сарадња актера дјечије заштите;

³⁹ *Континуитет услуга обухвата следеће услуге: превенцију, рану идентификацију, процјену и регистрацију, рану интервенцију, упућивање, одлука, пружање услуга, праћење и механизми жалби.*

- неадекватна инфраструктура и установе за прихват и рад са дјецом;
- непостојање изграђеног система едукације и до-едукације професионалног кадра;
- недовољан број едукативних програма и примјене алтернативних метода рада са дјецом и родитељима;
- недовољних програми за рад са дјецом из социјално искључених група;
- неадекватног система награђивања надарене дјеце у сврху даље мотивације дјеце (непостојање фонда за стипендије, награде/похвале за постигнуте резултате и др.);
- недовољних финансијских средства;
- слабе сарадња са родитељима дјеце и недовољног знања истих;
- отпор код родитеља да прихвате чињеницу да дијете има проблематично понашање;
- недовољна одгојна способност родитеља;
- неадекватан систем санкција за родитеље;
- неадекватне санкције/ дисциплинске мјере за родитеље који не извршавају своје обавезе;
- непостојање неадекватног вредновања волонтеризма у заједници што утиче на умањен ангажман појединаца у овој сфери;
- невладине организације/ удружења немају адекватну подршку локалне заједнице.

Овлашћења

Формално овлашћења постоје, али се недовољно проводе због низа сљедећих фактора:

- нису прецизно прописане одговорности појединих актера дјечије заштите;
- немогућност провођења законске регулативе;
- не постоје прецизно дефинисане смјернице које би регулисале систем сарадње;
- неадекватне смјернице и стандарди;
- непостојање јединствене базе података;
- споре процедуре;
- недовољних финансијских и људских ресурса;
- непостојање јединствене базе података;
- слаба међу-секторална сарадња;
- слаба мотивација;
- негирање родитеља да постоји проблем овисности и других социо-патолошких појава;
- недовољна едукованост и упућеност родитеља;
- недовољна подршка локалне заједнице;
- непровођење одговарајуће контроле.

Ресурси (људски и материјали)

Организације одговорне за дјечију заштиту на локалном нивоу имају одређене ресурсе за обављање својих свакодневних активности предвиђених мандатом, али су препознати слjedeћи проблеми:

- недовољна финансијска средства за обезбјеђење континуитета услуга;
- недостатак стручног кадра (психолог, социјални радници, дефектолог, педагог, логопед и др.);
- недовољна средства за набавку дидактичког материјала (школе, невладине организације/ удружења и др.)
- недовољна едукованост (не)професионалаца по питању проблематике социјално искључених група дјеце;
- недостатак превентивног рада и раног откривања социјално искључених група дјеце;
- недостатак базе података;
- недовољна едукованост родитеља по питању одгоја и рада са дјецом из социјално искључених група дјеце;
- недостатак адекватних просторија за рад и техничке опреме;
- непостојање Комисије за унапређење дјечије заштите на локалном нивоу.

Детаљна анализа са идентификованим недостатцима капацитета, у смислу континуитета услуга, приказана је у Анексу 8. и Анексу 9.

5. "АКЦИОНИ ПЛАН СОЦИЈАЛНОГ УКЉУЧИВАЊА У СИСТЕМ ДЈЕЧИЈЕ ЗАШТИТЕ У ОПШТИНИ БИЛЕЋА ЗА 2010-2011. годину"

5.1 Приоритети за акцију

Обзиром на свеобухватни процес израде "Акционог плана социјалног укључивања у систем дјечије заштите у општини Билећа за 2010-2011. годину" који је базиран на HRBAP методологији (приступ планирању базиран на поштивању људских/ дјечијих права), а подразумијева: прикупљање и анализу података, идентификацију проблема и социјално искључених група дјеце и младих, мапирање система, идентификацију његових слабости и недостатака, утврђена је неопходност развијања одређених смјерница чијом би се примјеном побољшала социјална инклузија.

- **DevInfo база података о дјечијим индикаторима**

У оквиру SPIS пројекта, у периоду од октобра 2009. године до фебруара 2010. године имплементира се пројекат под називом "**DevInfo база података о дјечијим индикаторима**", а од стране НВО "**Будимо активни**" у општинама Билећа и Вишеград, а од стране НВО "**Свјетоник**" у општинама Нови Град,

Лакташи и Котор Варош. Сврха/циљ поменутог пројекта је успостављање DevInfo базе података о индикаторима који осликавају стања дјече у локалној заједници. Циљане групе пројекта су општински службеници, професионалци из институција које пружају услуге дјечи у областима социјалне и здравствене заштите, образовања и превенције ризичних понашања, као и представници статистичких агенција (ентитетска, државна).

На општинском нивоу, потребно је изградити механизме за прикупљање података о дјечијим индикаторима за унос у DevInfo базу података како би власти доносиле одлуке о приоритетима на основу релевантних података. Како би то постала редовна пракса, потребно је донијети одлуку обавезујућу за све који раде са дјецом и за дјецу, као и за општинску администрацију.⁴⁰

- **"Мониторинг имплементације Конвенције о правима дјетета"**

У оквиру SPIS пројекта у општини Билећа, у периоду од маја 2009. године до септембра 2010. године имплементира се пројекат **"Мониторинг имплементације Конвенције о правима дјетета"** од стране НВО **"Здраво да сте"**, а циљане групе су представници цивилног друштва, старатељи, дјеца, родитељи и породице са нагласком на маргинализовану популацију. У оквиру реализације пројекта дошло се до сазнања да је у наредном периоду потребно радити на одређеним питањима од интереса за унапређење дјечије заштите, а већ су започете одређене активности:

- едуковати наставни кадар за рад са дјецом са потешкоћама у развоју;
- изградити прилазне рампе за кретање особа са инвалидитетом у школама, општини, пошти и осталим јавним установама;
- ојачати сарадњу између локалних власти, институција и НВО-а које раде са дјецом.

У складу са идентификованим проблемима и социјално искљученим групама дјече и младих, те анализом недостатака капацитета (види Анекс 8. и 9.) неопходно је подузети одређене кораке у циљу превазилажења истих.

Краткорочно (2 године) је неопходно подузети сљедеће кораке:

- извршити кадровско и материјало – техничко јачање ЈУ ЦСР;
- формирати општинско тијело (комисију или одбор) за социјалну инклузију у сегменту дјечије заштите;
- обезбиједити стручни и едукативан кадар у систему дјечије заштите;
- унаприједити тимски рад и сарадњу свих релевантних актера у области дјечије заштите;
- јачати мјешовити систем дјечије заштите;
- континуирано радити на раном идентификовању корисника дјечије заштите и превенцији (психофизичке сметње, жртве насиља, сметње у гласу, говору и језику и др.);

⁴⁰ UNICEF BiH

- јачати невладин сектор и развијати волонтерски рад;
- радити едукацију актера дјечије заштите у циљу прихватања савремених метода рада;
- радити едукацију родитеља и дјеце са сметњама у одрастању;
- континуирано радити на медијској промоцији проблема у циљу информисања и јачања свијести локалне заједнице.

Дугорочно (10 година) је неопходно предузети сљедеће кораке:

- обезбиједити финансирање развоја система дјечије заштите на локалном нивоу;
- развијати аналитичко-истраживачки рад у циљу социјалног укључивања у сегменту дјечије заштите и социјалне инклузије;
- континуирано радити на до-едукацији професионалаца;
- радити на промоцији мјешовитог система дјечије заштите у циљу обезбјеђења социјалне инклузије;
- јачати свијест локалне заједнице о проблемима у сегменту дјечије заштите;
- Радити на анимирању приватног сектора да се укључи у систем финансирања дјечије заштите и социјалне инклузије;
- јачати невладин сектор;
- развијати волонтерски рад;
- путем медија радити на сензитивизацији локалне заједнице.

Потенцијални партнери за реализацију горе наведених активности су све институције и организације, актери дјечије заштите на локалном нивоу: Општина, ЈУ Центар за социјални рад, Дом здравља, предшколска установа, основне школе, Средња школа, полиција, мјесне заједнице, медији, невладине организације и разна удружења, донатори (приватни сектор, међународне организације и др.), а све уз подршку надлежних министарстава.

5.2 Оквир "Акционог плана социјалног укључивања у систем дјечије заштите у општини Билећа за 2010 - 2011. годину"

У табели која слиједи дат је оквир "Акционог плана социјалног укључивања у систем дјечије заштите у општини Билећа за 2010 - 2011. годину" са датим временским оквирима, прецизним почетком реализације појединих активности, носиоца одговорности и средствима верификације.

Планиране активности	Трајање у мјесецима	Почетак	Одговорност	Средства верификације/ индикатори	Извори финансирања
1. РАЗВОЈ МРЕЖЕ ДЈЕЧИЈЕ ЗАШТИТЕ НА ЛОКАЛНОМ НИВОУ					
1.1 Кадровски и материјално јачање релевантне службе за пружање услуга социјалне заштите, као и јачање других институција из сфере дјечије заштите (1 вртић, 2 основне школе, Средњошколски центар, Дом здравља ...)	24	01.01.2010.	Општина, надлежна министарства, донатори, ОУО Пројекта IBHI /UNICEF	-опремање релевантних служби и јавних установа; -кадровско јачање служби и јавних установа; -партнерски пројекти у заједници; -мултидисциплинарни приступ у раду; -број едукација за стручни кадар; -извјештаји о раду.	-Општина; -надлежна министарства; -донатори и др.
1.2 Јачање невладиног сектора који дјелује у сфери дјечије заштите	24	01.01.2010.	Општина, надлежна министарства, невладине организације/ удружења, јавне установе, волонтери, локална заједница, медији, професионалци, ОУО Пројекта IBHI/ UNICEF	-тендерска процедура за додјелу пројекта усмјерених на унапређење дјечије заштите у локалној заједници за НВО сектор; -бр. пројекта реализованих у партнерству владиног и невладиног сектора; -опремљени НВО-и; -бр. едукација за НВО-е; -повећан степен подршке локалне заједнице; -број новоформираних удружења; -извјештај и фото/видео-записи.	-Општина; -НВО; -јавне установе; -надлежна министарства; -донатори и др.
1.3 Развијање и унапређење волонтерског рада	24	01.01.2010.	Општина и релевантне службе, одгојно-образовне и здравствене установе, НВО, професионалци, родитељи, дјеца, волонтери, локална заједница, ОУО Пројекта IBHI/UNICEF	-анимирани грађани, дјеца и млади и удружења спортско-рекреативног, културног и другог карактера на волонтерско дјеловање; -број волонтера. -број реализованих акција; -извјештаји и фото/видео-записи.	-Општина; -јавне установе; -НВО; -релевантна министарства; -донатори и др.
1.4 Укључивање приватног сектора (у процесу регистрација Удружења приватног сектора)	24	01.01.2010.	Локална заједница, медији, ОУО Пројекта IBHI/ UNICEF	-број индивидуалних донација; -број састанака; -извјештај и фото/видео записи.	-приватни сектор

1.5. Јачање улоге породице у друштву	24	01.01.2010.	Општина и релевантне службе, одгојно-образовне и здравствене установе, НВО, медији, Полицијска станица, професионалци, родитељи, дјеца, волонтери, локална заједнице, ОУО Пројекта IBHI/ UNICEF	-број едукативних програма за родитеље и дјецу; -рад Савјетовалишта за породицу; -број акција у локалној заједници; -активности Савјета родитеља и Савјета ученика у оквиру школа.	-Општина; -јавне установе; -НВО; -надлежна министарства; -донатори и др.
1.6 Унапређење и побољшање тимског рада у области дјечије заштите	24	01.01.2010.	Општина и релевантне службе, васпитно-образовне и здравствене установе, НВО, МУП РС/ Полицијска станица, медији, професионалци, родитељи, дјеца, волонтери, локална заједнице, ОУО Пројекта IBHI/ UNICEF	-број састанака; -покренуте иницијативе на бази међу-секторалности, и мултидисциплинарности; -број реализованих заједничких активности; -медијско праћење; -извјештај и фото/видео-записи.	-Општина; -јавне установе; -НВО; -надлежна министарства; -донатори и др.
1.7 Сарадња са вјерским институцијама	24	01.01.2010.	Општина и релевантне службе, НВО, јавне установе, приватни сектор, МЗ и средства информисања-медији, вјерске институције, ОУО IBHI/UNICEF	-број одржаних састанака; -број покренутих иницијатива у сарадњи са вјерским институцијама; - број реализованих акција; -број корисника; -извјештаји.	-Општина; -вјерске институције.
1.8 Додатна едукација актера у систему дјечије заштите	24	01.01.2010.	Општина и релевантне службе, васпитно-образовне и здравствене установе, НВО, МУП РС/ Полицијска станица, медији, професионалци, родитељи, дјеца, волонтери, локална заједнице, ОУО Пројекта IBHI/ UNICEF	-број одржаних семинара; -број радионица; -број округлих столова , трибина, кампања; -став корисника о пруженим услугама; -степен едукованости (не) професионалаца; -степен освјешћености актера у примјени стеченог знања, као и размјени истог са другим актерима из локалне заједнице; -извјештај и фото/видео-записи.	-Општина; -јавне установе; -НВО; -надлежна министарства; -донатори и др.
1.9 Развијање локалне демократије	24	01.01.2010.	Општина и релевантне службе, одгојно-образовне и здравствене установе, НВО, МУП РС – Полицијска станица, медији, професионалци, спортски клубови, родитељи, дјеца, волонтери, локална заједнице, ОУО Пројекта IBHI/UNICEF	-бр. јавних трибина и округлих столова на тему промоције људских/ дјечијих права и других питања из области демократије; -бр. акција и едукативних програма у одгојно-образовним установама за дјецу и младе; -степен партиципације дјеце и младих у процесима доношења одлука у сфери дјечије заштите.	-Општина; -јавне установе; -НВО; -надлежна министарства, -донатори и др.
1.10 Јачање новооснованог Дневног центра дјеце и омладине са потешкоћама у развоју, основаног при Удружењу родитеља и пријатеља дјеце и омладине са потешкоћама у развоју "Ведар осмијех", почео са радом у јулу 2009.г., а званично отворен	12	01.01.2010.	Удружењу родитеља и пријатеља дјеце и омладине са потешкоћама у развоју "Ведар осмијех", Дом здравља, Општина, ЦСР и остале институције – актери дјечије заштите, професионалци, ОУО Пројекта IBHI/ UNICEF	-документација у оквиру оснивања Дневног центра за дјецу и омладину са потешкоћама у развоју, -број корисника, -извјештаји, -фотографије и сл.	- Удружењу родитеља и пријатеља дјеце и омладине са потешкоћама у развоју "Ведар осмијех"; -Дом здравља; -Општина; -донатори;

1.12.2009. г.					-надлежна министарства, -образовне инстит.
1.11 Успостава општинске Комисије за унапређење дјечије заштите	24	01.01.2010.	Општина, ОУО IBHI/ UNICEF	-формирана Комисија за унапређење дјечије заштите општине; -Одлука; -записници са састанка.	-Општина
2. РАЗВОЈ ИНФОРМАТИВНОГ СИСТЕМА ДЈЕЧИЈЕ ЗАШТИТЕ НА ЛОКАЛНОМ НИВОУ					
2.1 Унапређење система идентификације корисника и њихових потреба	24	01.01.2010.	Општина, релевантне службе за социјалну проблематику васпитно- образовне и здравствене установе, НВО, Полицијска станица, медији, волонтери, донатори, ОУО Пројекта IBHI/ UNICEF и др. донатори	-бр. идентифицираних корисника; -информација о потребама различитих корисничких група дјеце; -ажурирана база података о упису дјеце у основне школе успостављена кроз пројекат IBHI/ UNICEF; -ажурирана база података о дјечи самохраних родитеља; -извјештај и фото/видео-записи.	-јавне установе; - НВО; -медији; -Општина; -донатори.
2.2 Успостављање и ажурирање јединствених база података праћења корисника социјалне и дјечије заштите	24	01.01.2010.	Општина, релевантне службе за социјалну проблематику, одгојно- образовне и здравствене установе, медији, НВО, волонтери, ОУО, IBHI/ UNICEF и донатори	-ажурирана база података о упису дјеце у основне школе успостављена кроз пројекат IBHI/ UNICEF - започети процеси на стварању потребних база података о социјално искљученим групама дјеце; -ажурирана база података о дјечи самохраних родитеља; -тренутни подаци о корисницима; -извјештај и фото/видео-записи.	-Општина; -надлежна министарства; -јавне установе; -НВО сектор; -донатори.
3. ФИНАНСИРАЊЕ СИСТЕМА ДЈЕЧИЈЕ ЗАШТИТЕ НА ЛОКАЛНОМ НИВОУ					
3.1 Осигурати континуитет издвајања финансијских средстава за потребе социјалне и дјечије заштите - Средства буџета Републике за кориснике социјалне и дјечије заштите	24	01.01.2010	Општина, надлежна министарства.	-рационално и законско кориштење буџетских средстава; -бр. корисника социјалне и дјечије заштите; -бр. пројеката финансираних из Републичког буџета; -финансијски прегледи и извјештаји.	-надлежна министарства.
3.2 Осигурати финансирање права из сфере социјалне и дјечије заштите која се финансирају из Општинског буџета	24	01.01.2010	Општина уз подршку ОУО Пројекта IBHI/ UNICEF.	-рационално и законско кориштење буџетских средстава; -бр. корисника; -бр. пројеката; -финансијски преглед.	-Општина - буџет
3.3 Осигурати финансијска средства која се издвајају из приватног сектора за улагање у систем социјалне и дјечије заштите	24	01.01.2010	Приватни сектор, ОУО Пројекта IBHI/ UNICEF.	-бр. донација; -бр. корисника помоћи; -финансијски преглед и извјештаји.	-приватни сектор
3.4 Осигурати средства од донатора	24	01.01.2010	Донатори, ОУО пројекта UNICEF/IBHI	-бр. пројеката; -бр. корисника; -износ средстава.	-донатори
3.5 Самофинансирање родитеља	24	01.01.2010	Родитељи, старатељи, сродници.	-број корисника; -број родитеља, старатеља и сродника који	-родитељи, старатељи, сродници.

				финансирају неки од видова дјечије заштите; -подаци из јавних установа, спортских и културних удружења-	
4. СОЦИЈАЛНО УКЉУЧИВАЊЕ У СИСТЕМ ДЈЕЧИЈЕ ЗАШТИТЕ – СОЦИЈАЛНО ИСКЉУЧЕНЕ ГРУПЕ ДЈЕЦЕ					
4.1 Подршка дјечи ометеној у психофизичком развоју	24	01.01.2010	Општина, релевантне службе за социјалну проблематику одгојно-образовне и здравствене установе, РПЗ РС, медији, НВО, волонтери, родитељи, дјеца, професионалци, донатори, ОУО Пројекта IBNI/ UNICEF и др. донатори	-степен унапређења услуга раног раста и развоја дјеце што подразумева успостављање потребних савјетовалишта (при Дому здравља организована савјетовалишта за здраву дјецу, труднице, омладину); -степен квалитета услуге ране детекције дјеце ометене у психо-физичком развоју; -број корисника; -број пројеката; -број едукативних програма; -квалитет подршке стручњака и примјењених услуга стручног рада; -став корисника; -степен социјализације и интеграције дјеце у друштву; -степен укључености и информисаности родитеља/стараоца; -програми за надарену дјецу; -стварање услова за напредовање надарене дјеце; -степен међу-секторалне сарадње -примјена мултидисциплинарности у раду; -извјештаји о раду.	-Општина; -релевантна министарства; -РПЗ РС; -јавне установе; -НВО; -медији; -донатори.
4.2 Подршка дјечи без родитељског старања и дјеци из непотпуних породица	24	01.01.2010	Општина, релевантне службе за социјалну проблематику васпитно-образовне и здравствене установе, РПЗ РС, медији, НВО, волонтери, родитељи, дјеца, професионалци, донатори, ОУО Пројекта IBNI/ UNICEF и др. донатори	-степен унапређења услуга раног раста и развоја дјеце што подразумева успостављање потребних савјетовалишта; -радни видови подршке од стране васпитно-образовних институција: -број корисника; -број пројеката; -број едукативних програма; -квалитет подршке стручњака и примјењених услуга стручног рада; -став корисника; -степен социјализације и интеграције дјеце у друштву; -степен укључености и информисаности старатеља/хранитеља; -степен међу-секторалне сарадње; -примјена мултидисциплинарности у раду.	-Општина; -релевантна министарства; -ЦСР; -РПЗ РС; -васпитно образовне институције; -Дом здравља; -јавне установе; -НВО; -медији; -донатори.

4.3 Подршка дјечи са проблемима у понашању – васпитно занемарена дјеца	24	01.01.2010	Општина, релевантне службе за социјалну проблематику васпитно-образовне и здравствене установе, НВО, Полиција, волонтери, медији, родитељи, дјеца, професионалци, донатори, ОУО Пројекта IBHI/ UNICEF и други донатори	-бр. корисника; -бр. пројекта; -бр. едукативних програма; -квалитет подршке стручњака и примјењених услуга стручног рада (групни, радионичарски и др. рад); -став корисника; -степен укључености и информисаности родитеља/стараоца; -степен међу-секторалне сарадње; -извјештаји о реализованим активностима; -видео/фото запис.	-Општина; -јавне установе; -НВО; -релевантна министарства; -медији; -донатори и др.
5. ОДНОСИ СА ЈАВНОШЋУ					
5.1 Информисање и промовисање активности у сфери друштвеног укључивања у систем дјечије заштите (на локалном нивоу и шире путем медија)	24	01.01.2010	"Радио Билећа", Општина, јавне установе, невладине организације, ОУО Пројекта IBHI/ UNICEF	-медијско праћење (видео записи, дневна штампа, фотографије, билтени и др.); -степен информисаности локалне заједнице.	-"Радио Билећа"; -Општина; -донатори.
5.2 Јачање свијести о проблемима друштвено искључених група дјеце	24	01.01.2010	Општина, васпитно-образовне и здравствене установе, НВО-и, медији, волонтери, родитељи и дјеца, приватни сектор, локална заједница, вјерске заједнице, ОУО Пројекта IBHI /UNICEF и др. донатори.	-медијско праћење (видео записи, дневна штампа/ билтени, фотографије и др.); -повећан степен освјешћености и подршке локалне заједнице по питању дјечије заштите; -бр. одржаних округлих столова, јавних трибина; -бр. учесника/ца; -бр. покренутих иницијатива; -бр. штампаних брошура, публикација инфо-водичи, памфлети, плакате; - извјештаји и фото/видео записи.	-Општина; -'Радио Билећа; -јавне институције; -НВО; -донатори и др.

5.3 Извори финансирања дјечије заштите у општини Билећа

За реализацију наведених активности у оквиру "Акционог плана социјалног укључивања у систем дјечије заштите у општини Билећа за 2010 - 2011. годину" планирана су слjedeћа средства.

Ред. бр.	Назив облика дјечије заштите	Планирани износ у КМ за 2010. г.	Планирани износ у КМ за 2011. г.
		процјена	процјена
1.	Финансирање дјечије заштите преко ЦСР⁴¹		
1.1	Проширени облик социјалне заштите	26 500, 00	27 000, 00
1.2	Смјештај у установе	23 400, 00	23 400, 00
1.3	Трошкови здравственог осигурања	10 370, 00	10 370, 00
1.4	Породични смјештај	4 200, 00	5 000, 00
1.5	Туђа нега и помоћ	3 300, 00	3 900, 00
УКУПНО 1:		67 770, 00	69 670, 00
2.	Учешће локалне заједнице на унапређењу механизма дјечије заштите⁴²		
2.1	Превоз ђака	50 000, 00	50 000, 00
2.2	Финансирање спорта (клубови)	42 000, 00	42 000, 00
2.3	Спортске манифестације	10 000, 00	10 000, 00
2.4	НВО	44 000, 00	44 000, 00
2.5	Културне манифестације	5 000, 00	5 000, 00
2.6	Помоћ основним школама	6 000, 00	6 000, 00
2.7	Социјална помоћ-грантови	3 000, 00	3 000, 00
2.8	Интегрисани центар раног дјечијег раста и развоја	20 000, 00	30 000, 00
УКУПНО 2:		180 000, 00	190 000, 00
3.	Финансирање из Јавног фонда за дјечију заштиту РС⁴³		
УКУПНО 3:		720 000, 00	720 000, 00
4.	Финансирање из донаторских средстава⁴⁴		
УКУПНО 4:		15 000, 00	17 000, 00
УКУПНО (1+2+3+4)		982 770, 00	996 670, 00

⁴¹ Процјена ЈУ ЦР Билећа

⁴² Процјена Општине Билећа

⁴³ Процјена ЈФДЗ Р

⁴⁴ Процјена ОУО-а

6. Анекси "Акционог плана социјалног укључивања у систем дјечије заштите у општини Билећа за 2010-2011. годину"

Чланови/це ОУО-а Пројекта су током израде Акционог плана прошле свеобухватан процес припреме примјењујући HRBAP методологију. У наставку текста слиједе анекси "Акционог плана социјалног укључивања у систем дјечије заштите у општини Билећа за 2010-2011. годину".

Анекс 1.1 Листа прегледаних/ кориштених докумената (стратегије, политике, закони, правила, мандати, статuti, описи послова), општина Билећа;

Анекс 1.2 Преглед докумената/ анализа које су урађене у сарадњи са корисницима и професионалцима из области дјечије заштите у оквиру UNICEF пројекта, а који су имали утицај на квалитетнију израду Акционог плана;

Анекс 1.3 Листа професионалаца, представника/ца, институција/организација из система дјечије заштите који су чланови/ице ОУО-а Пројекта, који су допринијели изради "Акционог плана социјалног укључивања у систем дјечије заштите у општини Билећа за 2010-2011. годину";

Анекс 2 Концептуални радни оквир, општина Билећа;

Анекс 2.1 Преглед кадрова запослених у институцијама/организацијама од значаја за дјечију заштиту у 2009. години, општина Билећа;

Анекс 2.2 Преглед корисника социјалне заштите у 2009. години, општина Билећа;

Анекс 3 Анализа узрока у оквиру концептуалног оквира;

Анекс 4 Оквир имплементације "Акционог плана социјалног укључивања у систем дјечије заштите у општини Билећа за 2010-2011. годину";

Анекс 4.1 Извори финансирања дјечије заштите у општини Билећа за 2010. и 2011. годину;

Анекс 4.2 Преглед прихода и расхода Јавног фонда за дјечију заштиту РС у општини Билећа у 2008. години;

Анекс 5 Анализа улога актера дјечије заштите на локалном нивоу, општина Билећа;

Анекс 6 Матрица за мапирање носилаца дужности/мандата на државном, ентитетском и општинском нивоу;

Анекс 7 Матрица мапирања носиоца дужности/мандата на опћ./општинс. нивоу;

Анекс 8 Матрица за Анализу недостатка капацитета континуитета услуга на локалном нивоу;

Анекс 9 Матрица анализе недостатка капацитета, општина Билећа.

Напомена⁴⁵

⁴⁵ Приликом прикупљања података у оквиру анализе ситуације у сфери дјечије заштите у општини, у већини случајева теже је било добити гендер разврстане податке. Сви подаци који су у оквиру Акционог плана, односе се на мушкарце и жене.

Обзиром да је Акциони план рађен дужи период, у последњем периоду његове израде дошло је до промјене одређеног броја података, а сви ажурирани подаци наведени су у документу што је узроковало разлику података у одређеним анексима документа. Поменуто је урађено у циљу добијања што квалитетнијих ажурираних података.

Током израде документа, одржан је низ индивидуалних састанака са представницима/ама институција/организација, актера дјечије заштите, а све у циљу што квалитетније израде истог.